

Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
*za gradbeništvo
in geodezijo*

*Janova 2
1000 Ljubljana, Slovenija
telefon (01) 47 68 500
faks (01) 42 50 681
fgg@fgg.uni-lj.si*

Univerzitetni program Geodezija,
smer Prostorska informatika

Kandidatka:

Petra Prešeren

Invalidom prijazna Občina Ig

Diplomska naloga št.: 685

Mentor:
prof. dr. Andrej Pogačnik

Ljubljana, 29. 6. 2006

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana **Petra PREŠEREN** izjavljam, da:

- sem avtorica diplomske naloge z naslovom '*Invalidom prijazna Občina Ig*', izdelane pod mentorstvom prof. dr. Andreja Pogačnika,
- se odpovedujem vsem materialnim pravicam iz dela za potrebe elektronske separatoteke FGG.

Radizel, 19. junij 2006

Petra Prešeren

BIBLIOGRAFSKO – DOKUMENTACIJSKA STRAN IN IZVLEČEK

UDK: 711-056.24 (043.2)

Avtor: Petra Prešeren

Mentor: prof. dr. Andrej Pogačnik

Naslov: Invalidom prijazna Občina Ig

Obseg in oprema: 93 str., 85 slik

Ključne besede: prostorsko načrtovanje, grajene ovire, invalidi, funkcionalno ovirani ljudje, Občina Ig

Izvleček:

Diplomska naloga zajema pregled vrst invalidnosti in glavnih mednarodnih dokumentov s področja pravic invalidov in njihovega vključevanja v družbo ter zgodovinski pregled obravnave invalidov v Sloveniji. Obravnavane so glavne grajene ovire v prostoru ter zakonodaja in aktivnosti v Sloveniji s področja zagotavljanja dostopnosti javnih objektov in prostorov. V nadaljevanju naloge je analizirano obstoječe stanje in ponujenih nekaj predlogov rešitev odprave grajenih ovir zunanjega grajenega okolja na izbranih območjih Občine Ig, in sicer na Igu, v Škriljah, na Kureščku, v Iškem vintgarju in ob ribnikih v Dragi. Poudarek je na zagotavljanju dostopnosti javnih objektov ter ureditvi poti, prilagojenih za invalide, s čimer bi se izboljšal trenutno dokaj slabo prilagojen zunanji grajeni prostor obravnavanih območij in zagotovilo varno, neodvisno ter čim manj težavno gibanje čim širšega kroga invalidov in tudi ostalih ljudi. Opise stanja in predlaganih izboljšav grajenega okolja v občini dopolnjujejo fotografije, posnete na terenu, in shematski prikazi, izdelani na digitalnih ortofotih.

BIBLIOGRAPHIC – DOCUMENTALISTIC INFORMATION AND ABSTRACT

UDC: 711-056.24 (043.2)

Author: Petra Prešeren

Supervisor: Prof. Dr. Andrej Pogačnik

Title: Ig, the disability-friendly community

Notes: 93 p., 85 fig.

Key words: spatial planning, built barriers, disable people, handicapped people, community Ig

Abstract:

The thesis comprises an overview of different types of disability, main international acts in the field of rights of the disabled and their incorporation into society, as well as a historical overview of the treatment of the disabled people in Slovenia. This introduction is followed by describing the main types of built barriers in space and by depicting Slovene legislation and activities that concern ensuring accessibility of public places. The course of the thesis then analyses the existent state of affairs and offers a few suggestions on how to eliminate built barriers in the open space in various selected areas of the Ig community – namely in Ig, Škrilje, Kurešček, the Iški Vintgar gorge and the fish ponds of the Draga valley. The emphasis is put on ensuring accessibility of public buildings as well as on arranging pathways that are adjusted to the use of the disabled. This would improve the built open space which is currently not too well adopted in the quoted areas and would ensure safe, independent and simple mobility of a wide circle of the disabled and other people. The descriptions of the existent condition and suggested improvements of the built environment of the community are complemented by photographs of the area and by devised schemes on digital orthophotos.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju prof. dr. Andreju Pogačniku za pomoč in vodenje pri izdelavi diplomske naloge.

S podatki in literaturo o invalidski tematiki so mi pomagali Matjaž Planinc, arhitekt z Zveze paraplegikov Slovenije, Štefan Kušar, tajnik Nacionalnega sveta invalidskih organizacij Slovenije, in Miran Krajnc, predsednik Zveze delovnih invalidov Slovenije.

Za vso podporo v času študija se zahvaljujem vsem mojim domačim.

Posebna zahvala pa je namenjena Danieli Šorc, odlični prijateljici in eni najbolj občudovanja vrednih plesalk skozi življenje, ki jih poznam, saj me vedno znova uči, kaj je bistvo življenja – živeti polno življenje ter premagovati takšne in drugačne ovire, predsodke in omejitve.

KAZALO

1	UVOD.....	1
2	TEORETIČNA IZHODIŠČA.....	2
2.1	Stanje v sodobni družbi.....	2
2.2	Definicije invalidnosti.....	3
2.3	Vrste invalidnih in drugih funkcionalno oviranih ljudi.....	6
2.4	Zgodovinski pregled obravnave invalidov.....	7
2.4.1	<i>Splošno.....</i>	<i>7</i>
2.4.2	<i>Slovenija.....</i>	<i>10</i>
2.5	Mednarodni dokumenti.....	11
2.5.1	<i>Dokumenti Organizacije Združenih narodov.....</i>	<i>11</i>
2.5.2	<i>Standardna pravila za izenačevanje možnosti invalidov.....</i>	<i>12</i>
2.5.3	<i>Dokumenti Evropske unije.....</i>	<i>13</i>
3	GRAJENE OVIRE.....	16
3.1	Uvod.....	16
3.2	Omejitve posameznih skupin invalidov.....	16
3.2.1	<i>Ljudje s prizadetostjo vida.....</i>	<i>16</i>
3.2.2	<i>Ljudje s prizadetostjo sluha.....</i>	<i>18</i>
3.2.3	<i>Ljudje s prizadetostjo gibanja.....</i>	<i>19</i>

3.2.4	<i>Druge skupine ljudi, ki zahtevajo prilagojen prostor</i>	20
3.3	Grajeno okolje	20
3.3.1	<i>Stopnice in klančine</i>	22
3.3.2	<i>Objekti</i>	23
3.3.3	<i>Poti</i>	25
3.3.4	<i>Parkirna mesta</i>	28
3.3.5	<i>Mednarodni znak dostopnosti</i>	28
3.4	Slovenija danes	30
3.4.1	<i>Zakonodaja</i>	30
3.4.2	<i>Standard SIST ISO/TR 9527:2002</i>	32
3.4.3	<i>Pravilnik o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavb</i>	33
3.4.4	<i>Občina po meri invalidov</i>	36
3.4.5	<i>Dostopna Slovenija</i>	38
4	OBČINA IG	42
4.1	Predstavitev občine	42
4.1.1	<i>Splošno</i>	42
4.1.2	<i>Geografska umestitev občine</i>	42
4.1.3	<i>Poselitev</i>	43
4.1.4	<i>Prebivalstvo</i>	45

4.1.5	<i>Promet</i>	46
4.1.6	<i>Pomembne ustanove</i>	46
4.2	Razvojne možnosti občine	46
4.3	Analiza zunanjega odprtega prostora s predlogi rešitev	48
4.3.1	<i>Ig</i>	50
4.3.2	<i>Škrilje</i>	68
4.3.3	<i>Kurešček</i>	70
4.3.4	<i>Iški vintgar</i>	75
4.3.5	<i>Ribniki v Dragi</i>	79
4.3.6	<i>Posplošitev ureditev izbranih območij na celotno Občino Ig</i>	83
5	ZAKLJUČEK	86
	VIRI IN LITERATURA	88

KAZALO SLIK

Slika 1: Slep človek si pri gibanju lahko pomaga z belo palico [Pour une /.../, 1981].	17
Slika 2: Običajen človek je v življenju le občasno funkcionalno oviran [Beckman, 1976].	20
Slika 3: Invalid je funkcionalno oviran vse svoje življenje [Beckman, 1976].	20
Slika 4: Izvedba poglobitve pločnika [Vovk, 2000].	26
Slika 5: Izvedba poševnine po celotni širini pločnika [Vovk, 2000].	26
Slika 6: Mednarodni znak dostopnosti – 1. možnost [Vovk, 2000].	29
Slika 7: Mednarodni znak dostopnosti – 2. možnost [Vovk, 2000].	29
Slika 8: Dopolnilna tabla IV-10, ki označuje mesto, na katerem je parkiranje rezervirano za vozila invalidov.	29
Slika 9: Simboli na vozišču (V-39), ki dajejo udeležencem v cestnem prometu potrebna obvestila; to so na primer besede: 'STOP', 'BUS', 'ŠOLA', 'TAXI', simboli ter imena krajev, številke cest itd.	29
Slika 10: Označbe za označevanje prometnih površin za posebne namene, ki se rabijo za zaznamovanje mest, rezerviranih za invalide (V-45).	30
Slika 11: Legenda barv.	30
Slika 12: Lega občine v Sloveniji [Wikipedia, 2006].	42
Slika 13: Občine osrednjeslovenske regije [Sožitje /.../, 2006].	42
Slika 14: Območje Občine Ig [DTK 25].	44
Slika 15: Območje Občine Ig z označenimi izseki območij, na katerih so v nadaljevanju naloge prikazane rešitve ureditev izbranih lokacij.	49
Slika 16: Ig pred osemdesetimi leti – napajanje živine ob studencu [Benkovič, 2002].	50
Slika 17: Dostopen vhod v župnijsko cerkev sv. Martina.	52
Slika 18: Prilagojen dostop in vhod v lokalno trgovino z živili Tuš.	52

Slika 19: Ustrezen dostop in vhod v pošto ter parkirišče za invalide pred stavbo.	52
Slika 20: Klančina in vhod v športno dvorano, kamor lahko kot gledalci in igralci vstopajo tudi invalidi.	52
Slika 21: Vhoda na športno in otroško igrišče, kamor lahko pridejo tudi vozičkarji.	53
Slika 22: Dostopni prostori bencinskega servisa. Oviro predstavljajo le police pod nadstreškom pred stavbo, ki invalidom in ostalim onemogočajo prehod po pločniku.....	53
Slika 23: Vhod v stavbo občinske uprave, ki ga ovira visoka stopnica. Zaradi urejenih poglobitev robnikov pločnika je dostop na pločnik pred objektom za vozičkarje možen tako levo kot desno od tega vhoda v stavbo.	54
Slika 24: Ureditev dostopa do vhoda v stavbo občinske uprave s klančino, ki hkrati ljudem preprečuje nepremišljeno stopanje naravnost na parkirišče.....	54
Slika 25: Nizka stopnica pri vhodu v knjižnico in frizerski salon ter približno pol metra širok pločnik pred stavbo.	54
Slika 26: Razširitev in ureditev pločnika na Troštovi ulic ter znižanje stopničke pred vhodom v knjižnico.....	54
Slika 27: Nedokončana ureditev okolice osnovne šole.	55
Slika 28: Stopnišče pred vhodom v osnovno šolo na severni strani objekta popolnoma onemogoča dostop vozičkarjem.	55
Slika 29: Stopnišče pred južnim vhodom v osnovno šolo.	56
Slika 30: Ureditev dostopa do južnega vhoda v osnovno šolo: zamenjava dela stopnišča s klančino, podaljšanje stopnišča na desni po celotni liniji, postavitve varovalnih ograj in prestavitve koša za smeti na ustrežnejšo lokacijo.....	56
Slika 31: Nedostopni vhod v trgovino Mercator.	56
Slika 32: Zamenjava visokih stopnic z nižjimi in bolj udobnimi, dograditev klančine in postavitve ograj.	56
Slika 33: Preozka odprtina vhoda za vozičkarje na pokopališču.....	57

Slika 34: Prestavitev vrat na takšno oddaljenost od ograje, da je mogoč prehod vozičkarjev skozi odprtini v zidu.....	57
Slika 35: Neustrezno izvedena klančina pod bankomatom ob trgovini z gradbenim materialom v Gasilski ulici – za vozičkarje je otežena uporaba tako bankomata kot klančine.....	57
Slika 36: Pogled na stavbo trgovine z gradbenim materialom še s parkirišča.....	58
Slika 37: Prostor za ustrežnejšo namestitev bankomata.....	58
Slika 38: Parkirišče pred občinsko stavbo.....	59
Slika 39: Možnost parkiranja za nakupovalce Mercatorja na pločniku ob trgovini.....	59
Slika 40: Robnik med parkiriščem stanovanjskih blokov in cesto do industrijskega obrata Kig preprečuje vožnjo avtomobilom, onemogoča pa tudi prehod vozičkarjem. .	60
Slika 41: Poglobitev robnika na mestu nujnega prehoda, da se omogoči pot za vozičkarje in druge kolesčkarje.....	60
Slika 42: Avtobusno postajališče.....	60
Slika 43: Hidrant na že tako ozkem pločniku.....	62
Slika 44: Ustrežnejša postavitev hidranta.....	62
Slika 45: Prestrm naklon pločnika onemogoča udobno gibanje gibalno oviranih ljudi.	62
Slika 46: Ustrezen naklon pločnika omogoča lažje gibanje gibalno oviranih ljudi.....	62
Slika 47: Na delu Ljubljanske ceste manjka pločnik na eni strani ceste, zato predstavlja ta del ulice nevaren odsek za vozičkarje.....	63
Slika 48: Na delu Ljubljanske ceste, kjer manjka pločnik na obeh straneh ceste, so se invalidi prisiljeni gibati po ozkih bankinah, kar vozičkarjem predstavlja neprijetno vožnjo, vsem invalidom pa je odsek ceste izredno nevaren zaradi neposredne bližine motoriziranega prometa.	63
Slika 49: Zaradi hiše v ozadju se prekine ustrezna širina pločnika na Baniji. Pri sprednji hiši bi namesto dvignjenega kratkega dela pločnika lahko bil položen le robnik, kot je izvedeno tudi na sliki 40, ali zaščitna ograja na mestu robnika.....	63

Slika 50: Zadovoljiv pločnik na Baniji.	63
Slika 51: Skupina nevarnosti na križišču ceste Zabrv in Gasilske ulice: pokrovi infrastrukturnih vodov so izven nivoja cestišča, pločnik je brez poglobitve robnika, na mostu je porušena ograja, križišče je brez zebre.	64
Slika 52: Predlog ureditve križišča: popravljena ograja na mostu, poglobljen robnik in narisana zebra za označitev prehoda za pešce, s čimer se olajša gibanje invalidov ter poveča njihova varnost pri prečkanju ceste.	64
Slika 53: Prekinjen pločnik zaradi ograje, segajoče v prostor pločnika.	64
Slika 54: Na glavnem križišču na Igu ni nikjer označenega prehoda za pešce.	64
Slika 55: Nevarna zožitev ceste na začetku ceste Zabrv, ob glavnem križišču na Igu.	65
Slika 56: Pogled na zožitev ceste na začetku ceste Zabrv z druge strani.	65
Slika 57: Shematski prikaz ureditve naselja Ig.	67
Slika 58: Shematski prikaz ureditve naselja Škrilje.	69
Slika 59: Glavna cesta skozi naselje potrebuje pločnik vsaj na eni strani cestišča. Dobro je, da so z ograjami zavarovani kritični deli ceste.	70
Slika 60: Del naselja, umaknjen od glavne ceste. Na takšni cesti zaradi preredkega prometa ni smiselno posebej urejati prilagoditev za invalide. Dovolj je že, da so odstranjene luknje in druge ovire na cesti.	70
Slika 61: Nevaren, nepregleden ovinek.	70
Slika 62: Ureditev pločnika in razsvetljave.	70
Slika 63: Pogled na cerkev.	71
Slika 64: Molilnica na prostem.	71
Slika 65: Stopnice pred glavnim vhodom.	72
Slika 66: Ureditev klančine pred glavnim vhodom. Del terena je zaradi boljše mobilnosti vozičkarjev nasut, prostora za ureditev dovolj položnega dostopa do cerkve je	

okoli objekta dovolj. Za vozičkarje bi bilo potrebno vsaj del pohodnih površin okoli cerkve tlakovati ali asfaltirati.....	72
Slika 67: Korenine in odseki strmega terena invalidom onemogočajo hojo po križevem potu. Prilagoditev terena za potrebe vozičkarjev bi zahtevala veliko dela in stroškov. Za zagotovitev varnosti ob strmem pobočju bi bilo pot potrebno speljati serpentinasto in jo zavarovati z ograjo.....	73
Slika 68: Stopnišče ob koncu križevega pota predstavlja nepremagljivo oviro za vozičkarje, zato je zanje potrebno zagotoviti dostop do cerkve po novi poti, speljani mimo stopnišča. Prav tako na stopnišču manjkajo ročaji za ljudi, ki se težje gibljejo...	73
Slika 69: Shematski prikaz ureditve Kureščka.....	74
Slika 70: Sprehajalna pot pod Kureščkom.....	75
Slika 71: Shematski prikaz ureditve Iškega vintgarja.....	77
Slika 72: Invalidom dostopen Dom v Vintgarju, manjkajo urejene sanitarije za invalide. .	78
Slika 73: Lahko prehodni del poti, ki ne zahteva bistvenih izboljšav.....	78
Slika 74: Eno izmed mest, kjer bi za invalide lahko prilagodili dostop do vode s položno in utrjeno klančino.....	78
Slika 75: Hudourniški potok, ki teče preko poti in ovira prehodnost steze.....	78
Slika 76: Ureditev mostu čez potok.....	78
Slika 77: Nevaren začetek zasilnega mostu čez reko Iško.....	79
Slika 78: Ureditev začetka mostu s klančino in stopnicami. Obnoviti je potrebno celoten most.....	79
Slika 79: Občinski grb. [Sožitje, 2006].....	79
Slika 80: Pogled na del največjega ribnika.....	81
Slika 81: Postavitev klopi in informativnih tabel ob poti.....	81
Slika 82: Pogled na del makadamske poti ob ribnikih.....	81

Slika 83: Gozdna učna pot, ki je zelo strma in na nekaterih delih težko prehodna. Ob znamenitostih na poti so postavljene informativne table.	81
Slika 84: Shematski prikaz ureditve poti ob ribnikih v Dragi.	82
Slika 85: Nevarna bankina, ki otežuje hojo invalidom ob cesti.....	83

UPORABLJENE KRATICE

DOF	digitalni ortofoto
EU	Evropska unija
ISO	mednarodni standard ISO; International Organization for Standardization (Mednarodna organizacija za standardizacijo)
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve
OZN	Organizacija Združenih narodov
RS	Republika Slovenija
SIST	slovenski standard; Slovenski inštitut za standardizacijo
SPRO	Strategija prostorskega razvoja občine
SRS	Socialistična republika Slovenija
TR	tehnično poročilo (v tovrstnem standardizacijskem dokumentu so objavljene tehnične rešitve, za katere ni polne podpore ustreznega tehničnega odbora pri Mednarodni organizaciji za standardizacijo)
WHO	Svetovna zdravstvena organizacija
ZDIS	Zveza delovnih invalidov Slovenije
ZPS	Zveza paraplegikov Slovenije

1 UVOD

Fizično okolje postavlja invalidom na pot različne ovire, s čimer otežuje njihovo integracijo v družbo ter onemogoča njihovo neodvisno življenje. Večinoma pa bi se za začetek že z dobrim načrtovanjem in relativno majhnimi posegi v grajeno okolje, v obstoječe grajene objekte in v vozila javnega prevoza lahko njihovo življenje zelo olajšalo in poenostavilo. S temi ovirami pa se srečujemo tudi ostali ljudje, ko postanemo začasno ali trajno funkcionalno ovirani.

Pri načrtovanju in urejanju prostora je upoštevanje potreb in prilagoditev za invalide še vedno preveč nepoznan ter zato tudi neupoštevan vidik. Tako je treba osveščati strokovno in laično javnost, opozarjati na probleme invalidov in vpeljevati smiselne rešitve, ki bodo koristile tudi ostalim uporabnikom prostora.

Diplomska naloga je nastala z namenom, da predstavi bistvene kritične točke urejanja zunanjega grajenega okolja in pregleda glavne arhitekturne ovire, ki so nepremagljive invalidom in ostalim funkcionalno oviranim ljudem, ter predstavi nekaj preprostih rešitev na izbranih območjih.

Prvi del diplomske naloge je sestavljen iz več sklopov: definicije in vrst invalidnosti, pregleda mednarodnih dokumentov, slovenske zakonodaje in standardov s področja invalidom prijaznega načrtovanja urbanega prostora, prikaza omejitev, ki jih invalidom lahko predstavlja neustrezno načrtovan fizični prostor, ter invalidom uporabnih rešitev.

Drugi del naloge zajema delno analizo stanja in predloge rešitev za izbrana območja Občine Ig; poudarek je na ureditvi dostopnosti javnih objektov in glavnih turističnih lokacij ter prilagoditvi prometne mreže v urbanem in ruralnem okolju v takšni meri, da se s tem doseže ureditev zunanjega grajenega prostora, prilagojenega čim širšemu krogu uporabnikov.

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 Stanje v sodobni družbi

Dandanes nastajajo vedno večje razlike v zmožnostih ljudi, različnosti so bolj poudarjene kot kdajkoli, saj je preživetje po boleznih in poškodbah mnogo večje kot nekoč. Poškodbe, nastale pri delu, športu, prometnih nesrečah in v vojnah, kronične ali akutne bolezni, invalidnost ter drugi razlogi, ki nas za omejen čas ali trajno omejijo v gibanju ali komuniciranju, zahtevajo tem omejitvam prilagojeno grajeno okolje. Uporabne in vsem dostopne javne površine, prav tako javni promet, prijazno grajene stanovanjske in javne zgradbe ter naprave, dostopne za udobno življenje, primerni bivanjski prostori – to vse je okolje, ki upošteva človekovo raznolikost, enakost in družbeno vključevanje. Seveda pa je to tudi izziv za načrtovalce, oblikovalce, uradnike, podjetnike, investitorje in politike. [Šuštaršič, 2005a]

Statistika *Organizacije Združenih narodov* iz leta 1998 beleži podatek, da je po oceni *Svetovne zdravstvene organizacije* 10 % svetovne populacije ali 610 milijonov ljudi invalidnih [Uršič, Kroflič, 2005]. V Evropski uniji to predstavlja več kot 50 milijonov [Uršič, 2002], v Sloveniji pa približno 200 000 invalidov [Pumpernik, 1997].

Prav tako se danes prebivalstvo hitro stara po vsem svetu. V manj razvitih deželah se večja delež starega prebivalstva zaradi hitrega znižanja smrtnosti mlajše populacije, v razvitejših deželah pa je poleg nižanja smrtnosti zelo padla tudi rodnost. Vsak mesec se poveča število ljudi, ki so stari nad 60 let, za več kakor 60 milijonov. Tik pred prelomom tisočletja je bilo okrog 9 % svetovnega prebivalstva starega več kot 60 let, do leta 2030 pa bo ta delež narasel na najmanj 13 %, morda pa celo na 17 %. [Ramovš, 2003]

Področje z najstarejšim prebivalstvom na svetu je Evropa. Skoraj 20 % od nekaj manj kot 400 milijonov Evropejcev je starih nad 60 let. Leta 2030 lahko računamo, da jih bo pri sedanji stopnji rodnosti in smrtnosti že 35 %. [Ramovš, 2003]

V Sloveniji dosega delež ljudi, starejših od 60 let, vrednost 20.6 %, delež ljudi, starejših od 65 let, pa 15.3 %. Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu posameznika pa se je v zadnjih štiridesetih letih podaljšalo za več kot 8 let. [Statistični letopis, 2005]

Za vso to populacijo je običajno grajeno okolje nedostopno ali vsaj težje dostopno, kar jih vodi v njihovo socialno izolacijo oziroma v odvisnost od pomoči in dobrosrčnosti drugih ljudi.

2.2 Definicije invalidnosti

Značilnost, po kateri se invalidi na zunaj ločijo od ostalih ljudi, je specifična fiziološka nefunkcionalnost, ki je lahko telesna ali duševna in je posledica bolezni, poškodb ali dedne patologije¹. Te okvare usodno vplivajo na njihovo življenje, ki ga otežujejo še zunanje omejitve. Invalidi občutijo različne oblike oviranosti, ki se kažejo v neustrezni prilagojenosti okolja, nemoči pri doseganju pravic in vrednot, ki so zapisane v ustavi, in neprimernem odnosu ostalih ljudi do njih. [Pumpernik, 1997]

Oprelitev pojmov *invalid* in *invalidnost* je zahtevna; ne obstaja namreč enolična definicija invalidnosti. V grobem ločimo medicinske definicije, ki so starejše, in družbene definicije invalidnosti, ki se razvijajo v novejšem času.

Medicinske definicije pojmov izhajajo iz posameznika, iz njegovih omejitev in nezmožnosti. Nekaj primerov:

- *Invalid (invalidus (lat.)* – neveljaven, nedejaven, nemočen) – oseba, ki je zaradi motenj v razvoju, bolezni, poškodb ali onemoglosti manj sposobna ali

¹ Patologija – (gr.) veda, ki proučuje bolezenske strukture in funkcionalne spremembe v organizmu; žarg. bolezenski ali deviantni pojavi nasploh [Veliki slovar tujk, 2002].

nesposobna skrbeti zase ali opravljati delo; *invaliden* – ki je nezmožen za delo [Veliki slovar tujk, 2002].

- *Invalidne odrasle osebe* – osebe, ki zaradi telesne invalidnosti ali duševnih motenj niso sposobne za delo in potrebujejo družbeno pomoč; to so slepi in slabovidni, duševno nezadostno razviti, duševno in živčno bolni, s telesnimi okvarami in drugi invalidi [Statistični letopis, 2005].
- V *Mednarodni klasifikaciji okvar, prizadetosti in oviranosti*, ki jo je sprejela *Svetovna zdravstvena organizacija* (WHO) leta 1980, so podane naslednje definicije:
 - *Okvara* (ang. *impairment*) je vsaka izguba ali nenormalnost psihične, fiziološke ali anatomske zgradbe ali njihove funkcije.
 - *Invalidnost* (ang. *disability*) je vsaka iz okvare izhajajoča omejitev ali zmanjšanje zmožnosti za izvajanje posamezne dejavnosti na način ali v obsegu, ki je ocenjen kot normalen za človeka.
 - *Oviranost* (ang. *handicap*) je prikrajšanost osebe, nastala kot posledica okvare ali invalidnosti, ki omejuje ali preprečuje izpolnjevanje za to osebo normalne vloge, glede na starost, spol ter družbene in kulturne dejavnike. [Uršič, 2005a]

WHO se je s to klasifikacijo približala pojmovanju invalidnosti kot odnosa med dogajanjem na strani posameznika, ki se kaže v pojavnosti trajnih posledic bolezni, poškodb ali drugih zdravstvenih motenj, in ovirami v družbi oziroma okolju [Uršič, 2005a], vendar pa je doživljala ogromno kritik, ker je premalo upoštevala družbene okoliščine in arhitekturne ter druge prepreke, s katerimi se srečujejo invalidi. [Degener, 2005]

Normalizacija in integracija invalidov v družbo sta v današnjem času vzpodbudili številna pozitivna in konstruktivna razmišljanja. Spremeniti je bilo potrebno delovanje služb za invalide. A invalidi se kljub usposabljanju in storitvam še vedno srečujejo s tisočimi ovirami, ki jim onemogočajo sodelovanje v vsakdanjem življenju. Kakšen smisel ima popolno obvladovanje invalidskega vozička, če pa fizično okolje invalidu ne dovoljuje, da bi šel, kamor si želi? [Lindquist, 2005]

Zaradi tega sodoben pristop k prizadetosti in oviranosti obravnava invalidnost v širšem socialnem kontekstu. Temelji na spoznanju, da je treba specifizirati, kje je problem neskladja med prizadetim posameznikom in okoljem. Invalidnost zahteva aktivnosti, ki odpravljajo neprimerne razmere v okolju in omogočajo odpraviti oviranost, ki jo občutijo invalidi pri svojih dejavnostih v vsakdanjem življenju in uresničevanju človekovih in državljskih pravic. [Pumpernik, 1997]

Tako družbene definicije pojmov izhajajo iz razmerja človeka do okolja, v katerem se posameznik udejstvuje.

V novejši *Mednarodni klasifikaciji funkcioniranja, invalidnosti in zdravja* iz leta 2001, ki je nasledila *Mednarodno klasifikacijo okvar, prizadetosti in oviranosti*, je WHO storila korak naprej in določila multiperspektiven pristop k definiranju invalidnosti, ki jo razume kot medsebojno povezan in razvojni proces. Tako je invalidnost razumljena kot interakcija oziroma kompleksen odnos med zdravstvenimi vidiki in številnimi sovisnimi dejavniki, ki se pojavljajo v okolju in na strani posameznika. [Uršič, 2005a]

V *Koncepciji razvojne strategije invalidskega varstva v Sloveniji* pa beremo: „Invalidnost je širši pojem od bolezni, okvare, motenj ali prizadetosti v telesnem in duševnem razvoju in tudi od formalno priznanega družbenega statusa. To pomeni celovitost človekovih odnosov do samega sebe, soljudi, družbe in sveta, ki se kaže kot okrnjenost človeka v njegovem samouresničevanju njegovih lastnih potencialnih zmožnosti in hkrati kot bistveno zmanjšanje zmožnosti za zadovoljivo igranje njegovih socialno pričakovanih vlog. S tega vidika je invalidnost tako eksistencialna kot sistemska kategorija, invalidi pa sestavni del vsakodnevnega življenja družbene skupnosti.” [Uršič, 2005a]

2.3 Vrste invalidnih in drugih funkcionalno oviranih ljudi

Invalidi niso homogena skupina. Njihova invalidnost lahko pomeni telesno prizadetost, prizadetost čutil, umsko ali psihično prizadetost ali težavo z duševnim zdravjem. Lahko so invalidni od rojstva ali pa je invalidnost nastala v otroštvu, najstniških letih ali kasneje v življenju, med izobraževanjem ali v času zaposlitve. Invalidnost lahko le malo vpliva na njihovo zmožnost za delo in sodelovanje v družbi, lahko pa ima močan vpliv in zahteva dobršno mero podpore in pomoči. [Uršič, Kroflič, 2005]

Funkcionalno ovirani ljudje so osebe, katerih okvara, prizadetost ali invalidnost je bila povzročena bodisi z rojstvom, nesrečo, boleznijo ali starostjo, in osebe, ki se težko in počasi gibljejo iz različnih razlogov. Zanje je potrebno nameniti posebno pozornost pri načrtovanju in oblikovanju grajenega okolja. [Vovk, 2000]

Funkcionalno ovirane ljudi ločimo na:

a) *trajno ovirane ljudi*:

- *gibalno ovirani ljudje*:
 - *telesno znatno prizadeti ljudje* – ljudje s telesnimi prizadetostmi, pri katerih pride do omejenih fizičnih sposobnosti (ljudje, vezani na posteljo ali na invalidski voziček, ljudje, ki se težko gibljejo, ljudje s prizadeto funkcijo rok, kronični in akutni bolniki),
 - *ljudje nenavadnih telesnih mer* (pritlikavi ljudje, nadpovprečno visoki ljudje, debeli ljudje),
- *čutno (senzorno) prizadeti ljudje* – ljudje z delno ali popolno prizadetostjo vida, sluha ali govora,
- *umsko prizadeti ljudje* – ljudje z oslabljenimi umskimi sposobnostmi,
- *duševno prizadeti ljudje* – ljudje z duševnimi motnjami;

b) začasno ali le enkratno funkcionalno ovirane ljudi:

ljudje, obloženi s prtljago ali drugimi težkimi bremenami, nosečnice, ljudje z otroškimi vozički, mali otroci, ljudje z mavčnimi oblogami, ljudje z alergijami, bolniki hudih boleznih in okrevajoči po operacijah ... [Vovk, 1981 in 2000]

2.4 Zgodovinski pregled obravnave invalidov

2.4.1 Splošno

Do konca fevdalizma se je človeštvo v glavnem preživljalo s kmetijstvom, z izjemo delavcev redkih manjših delavnic. Invalidi, zlasti slepi in gluhi, so lahko opravljali rutinska dela, ki so se jih naučili zgodaj v mladosti. Usposobili so se obvladovati domače okolje, ki so ga dobro poznali. Čeprav niso mogli prispevati pri proizvodnji toliko kot ostali člani skupnosti, jim je bila omogočena integracija, tako da so lahko brez posebnih problemov živeli v družinah. [Pumpernik, 1997]

Seveda pa je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da je zaradi slabe zdravstvene oskrbe bila umrljivost med mlajšo populacijo zaradi bolezni in poškodb mnogo višja kot danes, zato je bila povprečna življenjska doba ljudi precej krajša.

Z naraščajočo industrializacijo in migracijo s podeželja v mestna središča je postala eksistenca družin s prizadetim posameznikom vprašljiva, saj invalidi zaradi fizično zahtevnejše tehnologije niso več mogli sodelovati v delovnem procesu. Kot mehanizem socialne kontrole so se v 17. stoletju začela pojavljati zatočišča in sirotišnice, kamor prizadeti sicer niso želeli, a so bili v to prisiljeni, saj večina delavskih družin ni mogla vzdrževati invalidnih članov družin. [Pumpernik, 1997]

Te institucije so imele dvojni značaj: ker so ponujale možnost za odstranitev 'drugačnih' in tudi takšnih, ki se niso vključili v novo družbeno ureditev, so opravljale ideološko funkcijo, saj so manifestirale moč oblastnikov in njihovo sposobnost, da zagotovijo red in

mir, hkrati pa so imele tudi represivno vlogo, ko so opozarjale, kaj se lahko zgodi z deviantnimi posamezniki. Ta socialna kontrola je pomenila začetek izločevanja invalidov iz družbe. [Pumpernik, 1997] Ob tem pa se je postopno uveljavljal karitativni odnos do invalidov, temelječ na veri in resnični ali lažni skrbi bogatejših za invalide in druge pomoči potrebne.

Eden prvih zakonov, ki je klasificiral ljudi, ki niso bili sposobni delati, je bil angleški *Poor Law Amendment Act* iz leta 1834, ki je določal kategorije revežev: otroke, bolne, duševno prizadete, defektne ter stare in bolehnne. Razdelitev je temeljila na delovni sposobnosti. Zakon je tako ločil delovno sposobne in pomoči potrebne ljudi. Tak pogled je v marsičem ostal še dandanes. [Pumpernik, 1997]

Z individualizacijo človekove prizadetosti se je oblast izogibala izdatkom za invalide, saj je vse težave, ki so izvirale iz neprilagojenega okolja, preložila na pleča posameznika. Z mehanizmi medikalizacije² pa je načrtno izločala invalidne osebe iz delovnega procesa in ustvarjala njihovo odvisnost. Medikalizacija problema invalidnosti je bila tudi posledica hitrega razvoja medicine. Medicinski strokovnjaki so začeli sodelovati z vladajočim slojem in si začeli lastiti pravico odločati o socialnih vprašanjih, saj so obravnavali sposobnost za delo na način, ki je podpiral in opravičeval obstoječe produkcijske procese in sisteme vrednot. Invalidne delavce so kontrolirano izločali iz delovnih mest, pri čemer niso upoštevali nikakršnih socialnih in kulturnih dejavnikov. Medicina je postala sredstvo za vzpostavljanje socialnega reda in kontrole v industrijskih družbah, saj je razvila teorijo normalnosti, po kateri je po ozko strokovnih principih razdelila ljudi na normalne in nenormalne oziroma sposobne in nesposobne. O tem, kaj in v kakšni obliki je za invalide potrebno, so odločali strokovnjaki in oblast, ne pa ovirani ljudje sami. [Pumpernik, 1997]

V štiridesetih in petdesetih letih 20. stoletja so se pojavile prve kritike takšne prevladujoče miselnosti, ki naj bi preprečevala normalen družbeni in gospodarski razvoj ter osamila in ločila velike skupine invalidov od preostale družbe. Rojena je bila zamisel o normalizaciji

² Medikalizacija – (ang.) proces obravnavanja normalnih telesnih funkcij ali družbenih vprašanj kot težav, ki potrebujejo medicinsko rešitev [Veliki slovar tujk, 2002].

in integraciji invalidov. Osnovna ideja normalizacije je temeljila na tem, da imajo invalidi pravico do družine in svojega naravnega socialnega okolja. Ob tem pa je postalo očitno, da bodo invalidi potrebovali usposabljanje in priprave, da se bodo lahko spoprijeli s težavami, s katerimi se soočajo v družbi. [Lindquist, 2005]

V sedemdesetih letih 20. stoletja so ameriška invalidska gibanja, ki predstavljajo predvsem vojne veterane, ustanovila prve *Centre za neodvisno življenje* z namenom, da invalidom in njihovim somišljenikom omogočijo neodvisno življenje v skupnosti in organizacijo boja proti diskriminaciji. Program neodvisnega življenja izhaja iz potrebe invalidov, da sami nadzorujejo službe, ki jih potrebujejo, da postanejo politično vključeni ter usposobljeni za boj za enake možnosti. Ostro nasprotuje vzorcu invalidnosti v medicinski rehabilitaciji in zavrača institucionalizacijo ali podobne sisteme, ki vzpodbujajo odvisnost invalidov. [Degener, 2005]

Ti centri so spodbudili invalide po vsem svetu, posebej v Evropi, da so pričeli ustanavljati podobna gibanja v svojih državah. Pravica do neodvisnega življenja ni omejena le na obliko socialnih služb za invalide, temveč pokriva vse vidike življenja, kot so na primer izobraževanje, delo, bivalni pogoji, politika in kultura. Razumljena je kot temeljna človekova pravica invalidov. [Degener, 2005]

Danes imajo invalidi nehote pomembno pasivno vlogo v gospodarstvu, ki je odvisno od potrošnje na vseh področjih. Število proizvajalcev pripomočkov in tehnične opreme za invalide namreč skokovito narašča, prav tako je vedno več strokovnjakov, katerih dejavnost je odvisna od invalidov, njihovih prejemkov in vsakdanjih potreb. Socialno skrbstvo postaja vedno močnejša gospodarska panoga, zato predstavniki dejavnosti, ki živijo od invalidnih ljudi, odločno nasprotujejo vsem spremembam in iniciativam, ki bi zmanjšale njihov vpliv ali ogrozile njihovo eksistenco. [Pumpernik, 1997]

Izključevanje invalidov iz družbenega okolja je temeljilo oziroma še temelji na predsodkih, ali – kar je še slabše – na človekovi brezbriznosti in birokratski neobčutljivosti. Invalidi so pogosto nezadostno izobraženi ali drugače neustrezno usposobljeni za aktivno vključevanje na trg dela. Delovno in socialno okolje je za različne potrebe invalidov

običajno premalo prilagojeno. Tako so invalidi tudi tedaj, ko so se sposobni aktivno vključevati in ko si želijo aktivno družbeno življenje, dejansko izključeni. [Quinn, 2005]

2.4.2 Slovenija

Na prehodu med 19. in 20. stoletjem se je na Slovenskem najprej izoblikovala skrb za gluhe in slepe, z dvema vojnoma v prejšnjem stoletju pa tudi skrb za vojaške in civilne invalide vojn. Tudi v nekdanji skupni državi Jugoslaviji je Slovenija prednjačila po vlogi in aktivnosti v zvezi z invalidi. [Šuštaršič, 2002]

Vendar pa je tudi v Sloveniji prevladovala usmeritev institucionalnega obravnavanja invalidov; za bivanje, šolanje in delo so po celi državi delovali zavodi in centri, kamor so bili trajno ali začasno nameščeni invalidi glede na svojo invalidnost. Nekateri invalidi so morali zaradi svoje specifične okvare tudi zelo daleč od doma.

Večina neinvalidov ima v vsakdanjem življenju z invalidi zelo malo ali celo nič stikov, zaradi česar so se razvili mnogi predsodki, stereotipi in miti. Prevladuje miselnost o tem, da je invalidom potrebno nuditi pomoč, ljudje invalide pomilujejo in jih je hkrati strah pred morebitno lastno invalidnostjo. Pogovori o teh temah so za glavnino neinvalidov zelo nezaželeni oziroma nočejo razmišljati, da lahko invalidnost zlahka doleti tudi njih.

Na srečo pa se tudi v Sloveniji razmere izboljšujejo. Vedno več invalidnih otrok obiskuje programe šolanja v običajnih šolah, skupaj s svojimi neinvalidnimi vrstniki, vedno več invalidnih odraslih je zaposlenih, zmanjšuje se število invalidov, ki bivajo in delajo v posebnih zavodih in centrih, prav tako se invalidi intenzivneje vključujejo v družbeno dogajanje. Seveda pa jim je še vedno potrebno zagotoviti prilagoditve pri gibanju po prostoru, šolanju, zaposlovanju, komunikaciji in pomoč pri določenih opravilih ali v določenih situacijah.

Slovenski državni zbor je že leta 1991 upošteval evropske zahteve po enakih možnostih vseh državljanov ter sprejel *Koncepcijo razvoja invalidskega varstva v Sloveniji*, v kateri je izrecno poudarjeno, da imajo invalidi pravico do neodvisnega življenja, kar pomeni

možnost izbrati kje in kako živeti, sprejemati samostojne odločitve, pravico do samoodločanja in pravico do družbene organizirane pomoči. [Uršič, 2005b]

V evropskem letu invalidov leta 2003 so potekale številne akcije za seznanjanje javnosti o težavah, s katerimi se lahko srečujejo invalidi. Projekti *Stopnička*, *Prijazna univerza* in *Ajdovščina, mesto po meri invalidov*, ki je preraslo v akcijo *Občina po meri invalidov*, so bile le delček v spreminjanju stališč, povezanih s spoznavanjem, razumevanjem in sprejemanjem invalidov kot enakopravnih državljanov. [Nacionalne usmeritve /.../, 2005]

V zadnjem desetletju se je že ogromno naredilo na področjih zagotavljanja dostopnosti fizičnega okolja in dostopa do informacij ter komuniciranja [Šuštaršič, 2002], pogled po naseljih pa nam pokaže, da imamo na teh področjih še veliko dela. Še vedno je preveč fizičnih ovir v okolju, najbolj pa ovirajo vključevanje invalidov v družbo prepreke v našem nezavedanju, nepoznavanju ter neprepoznavanju drugačnih potreb in zahtev.

2.5 Mednarodni dokumenti

2.5.1 Dokumenti Organizacije Združenih narodov

Generalna skupščina Organizacije Združenih narodov (OZN) je leta 1975 sprejela *Deklaracijo o pravicah invalidov*, v kateri je razglasila posebne pravice invalidov in povabila države in mednarodno skupnost k prizadevanjem za izvajanje v deklaraciji opisanih pravic. Invalidi imajo po tretji točki te deklaracije neodtujljivo pravico do spoštovanja človeškega dostojanstva, po peti točki pa pravico do ukrepov, ki naj bi jim omogočili doseči čim večjo samostojnost. [Šuštaršič, 2005b]

Mednarodno leto invalidov z geslom *Polno sodelovanje invalidov*, ki je bilo leta 1981, pomeni nadaljnji velik napredek pri uveljavitvi novih idej. OZN je leta 1982 sprejel *Svetovni program delovanja v korist invalidov*, ki je bil pomemben korak h globalnemu priznavanju enakih pravic invalidov. Invalidska politika je bila namreč prvič razdeljena na

tri glavna področja – preventivo, rehabilitacijo in na izenačevanje možnosti. Prvi dve področji, ki sta na področju invalidnosti že dobro znani in uveljavljeni, so povzeli na dokaj tradicionalen način. Tretje področje – izenačevanje možnosti – ki se ukvarja s vprašanjem, kako spremeniti okolje, da bo dostopno in omogočalo invalidom zadovoljevanje vsakdanjih potreb, pa predstavlja zelo pomemben prispevek k invalidski politiki. [Lindquist, 2005]

2.5.2 Standardna pravila za izenačevanje možnosti invalidov

Obdobje med leti 1983 in 1992 je OZN razglasil za desetletje invalidov. To naj bi bilo obdobje, ko bi se uresničevale usmeritve iz *Svetovnega programa delovanja v korist invalidov*. Ker pa je bilo narejenega zelo malo, je OZN leta 1993 sprejel *Standardna pravila za izenačevanje možnosti invalidov*. Dokument daje večji poudarek človekovim pravicam. [Lindquist, 2005]

Standardna pravila niso pravno obvezujoč dokument, saj ni potrebno, da jih države članice podpišejo in ratificirajo. Čeprav nimajo pravne podlage, pa je njihova prednost v tem, da so pričela veljati takoj, ko jih je sprejel OZN. Pomenijo predvsem veliko moralno in politično obveznost držav, da aktivno delujejo na področju enakih možnosti. [Degener, 2005]

Pravila zajemajo področja ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic, zanemarjajo pa politične in državljske pravice invalidov. Vseeno pa predstavljajo skupaj z deklaracijami o duševno prizadetih osebah (1971), o invalidih (1975) in o duševno bolnih osebah (1991) konec začetnega obdobja uvajanja človekovih pravic invalidov v okviru Oddelka za človekove pravice pri OZN. [Degener, 2005]

Pravila so ločena na tri sklope:

- *predpogoje za enakopravno vključevanje*, ki vključujejo štiri pravila o obveščanju, skrbi za zdravje, rehabilitaciji ter o strokovno-podpornih službah,

- *ciljna področja za enakopravno sodelovanje* zajemajo osem pravil o dostopnosti, vzgoji in izobraževanju, zaposlovanju, finančni pomoči in socialni varnosti, družinskem življenju in osebni integriteti, kulturi, rekreaciji in športu ter religiji,
- *pogoje in ukrepe za izvajanje pravil* pa sestavlja deset pravil o informiranju in raziskovanju, oblikovanju politike in planiranja, zakonodaji, ekonomski politiki, koordinaciji dela, organizacijah invalidov, usposabljanju strokovnega osebja, nacionalnem spremljanju in vrednotenju programov za invalide in uresničevanju pravil, tehničnem in gospodarskem sodelovanju ter mednarodnem sodelovanju. [Galeša, 1996]

V petem pravilu *Standardnih pravil za izenačevanje možnosti invalidov* je izpostavljeno, da morajo države spoznati pomembnost dostopnosti v procesu izenačevanja možnosti na vseh ravneh družbe in za invalide pripraviti akcijske programe, ki bodo omogočili dostopnost grajenega okolja ter sprejeti ukrepe za zagotovitev dostopa do informacij in komuniciranja. V nadaljevanju je nato naštetih enajst priporočil za ukrepe na področju dostopa do grajenega okolja in informacij ter komunikacij, ki vključujejo pripravo akcijskih programov, sprejetje ustreznih predpisov, sodelovanje z invalidskimi organizacijami in zagotavljanje informacij tudi z uporabo znakovnega jezika za gluhe oziroma Braillove pisave za slepe. [Nacionalne usmeritve /.../, 2005]

2.5.3 *Dokumenti Evropske unije*

Kljub temu da se Evropska unija (EU) povezuje predvsem na ekonomskem, gospodarskem in denarnem področju, posveča vedno več pozornosti tudi varovanju človekovih pravic in socialni politiki. Zaveda se namreč, da morata biti ekonomski in socialni razvoj vzporedna. [Uršič, 2005b]

Evropska socialna listina iz leta 1961 z dopolnitvijo leta 1988 zavezuje podpisnice, med njimi tudi Slovenijo, ki je leta 1997 pristopila v Svet Evrope, k spoštovanju njenih načel. Za invalide sta važni predvsem naslednji načeli:

- Po trinajstem načelu ima vsaka invalidna oseba pravico do neodvisnosti, integracije v družbo in sodelovanja v življenjski skupnosti.
- Petnajsto načelo govori o pravici invalidov do neodvisnosti, vključevanja v družbo in sodelovanja v življenju skupnosti. Med drugim to načelo zahteva pospeševanje celovitega vključevanja invalidov v družbo in njihovo sodelovanje v življenjski skupnosti, posebno z ukrepi ali s tehničnimi pripomočki, s pomočjo katerih premagujejo ovire v sporazumevanju in gibljivosti in ki jim omogočajo dostop do prevoza, nastanitve, kulturnih dejavnosti in prostega časa. [Kroflič, 2005]

V naslednjih letih so bili sprejeti razni akcijski programi za socialno in ekonomsko integracijo invalidov. [Uršič, 2005b]

Tudi v EU se pravica do dostopnosti grajenega okolja in informacij ter komunikacij obravnava z dveh vidikov. Prvi protidiskriminacijski vidik se nanaša na pravico invalidov do socialne vključenosti in zagotavljanja enakih možnosti, drugi vidik pa zadeva standardizacijo na področju prostorske zakonodaje. Tako *Amsterdamska pogodba* iz leta 1997 v 13. členu prepoveduje diskriminacijo zaradi invalidnosti, *Evropska listina temeljnih pravic*, sprejeta v Nici leta 2000, pa v 26. členu priznava invalidom pravico do neodvisnosti, družbene in zaposlitvene integracije ter sodelovanja v družbenem življenju. Dostopnost se v EU povezuje tudi z načelom *Oblikovanje za vse*, ki poudarja dostopnost do storitev, dobrin in grajenega okolja. [Nacionalne usmeritve /.../, 2005]

Vendar pa mnoge raziskave kažejo, da je invalid v Evropi še vedno 'nevidni državljan'. To pomeni, da invalidi v EU še niso uresničili statusa polnopravnega državljana, ki ga sicer priznavajo vse postave in ustave držav članic EU [Kroflič, 2005], zato je EU leto 2003

posvetila invalidom. Ob koncu leta invalidov je *Evropska komisija* predstavila evropski akcijski načrt *Enake možnosti za invalide*, ki zajema obdobje med leti 2004 in 2010. Cilj akcijskega načrta je vključevati invalidnost v vse politike skupnosti in razvijati dejavnosti na ključnih področjih, ki si prizadevajo za integracijo invalidov. Priporočila Evropske komisije glede grajenega okolja se nanašajo predvsem na:

- spodbujanje načela oblikovanja za vse,
- razvoj evropskih standardov,
- spodbujanje ozaveščenosti o grajenem okolju v šolah in izobraževanje strokovnih kadrov,
- spodbujanje izmenjave informacij in razširjanje dobre prakse,
- spodbujanje ukrepov dostopnosti prek javnih razpisov in evropskih strukturnih skladov na evropski in nacionalni ravni,
- oblikovanje novih razpisov za raziskave, financiranje mrež raziskovalcev za analizo dostopnosti v širšem smislu in razvoj projektov za merjenje dostopnosti za grajeno okolje. [Nacionalne usmeritve /.../, 2005]

3 GRAJENE OVIRE

3.1 Uvod

Grajeno okolje, ki vsebuje vse notranje in zunanje prostore, kjer se pojavlja človek kot uporabnik, je bilo v preteklosti v skladu z ustaljeno prakso oblikovano in grajeno tako, da so bile zelo slabo, največkrat pa sploh neupoštevane potrebe gibalno in senzorno oviranih ljudi [ZPS, 2006]. Uspešno premagovanje fizične odvisnosti pa pomeni za invalide prvo stopnjo pri uresničevanju neodvisnega življenja [Uršič, Kroflič, 1998].

V nalogi bodo obravnavane predvsem grajene ovire, ki omejujejo gibanje s prizadetostjo gibanja, v manjši meri pa grajene ovire, ki omejujejo gibanje in komunikacijo ljudem s prizadetostjo vida in sluha. Specifika potreb in zahtevanih prilagoditev za umsko in duševno prizadete ljudi pa je toliko posebna tema, da v tej nalogi ni zajeta.

3.2 Omejitve posameznih skupin invalidov

3.2.1 Ljudje s prizadetostjo vida³

Med čutnimi zaznavami je 80 % optičnih. Pri izpadu ali prizadetosti vida skuša človek nadomestiti manjkajoče zaznavanje z drugimi čuti – tipom, sluhom, vonjem:

- *tip* – z rokami in nogami otipa prostor, predmete, ožje stanovanjsko okolje
spoznava tipaje z zaznavno (belo) palico,

³ Poglavja od 3.2.1 do 3.2.3 in od 3.3.1 do 3.3.4 so povzeta po priročniku Načrtovanje in prilagajanje grajenega okolja v korist funkcionalno oviranim ljudem [Vovk, 2000].

- *sluh* – pomaga pri usmerjanju posameznika (z zaznavanjem glasov, šumov in hrupa človek spozna ne le smeri, ampak tudi razdalje, dogajanje),
- *vonj* – pomaga pri razpoznavanju oseb, prostorov, dogajanj, živali, rastlin in vode.

Ljudem s prizadetostjo vida predstavljajo nevarne elemente ostri robovi, v prostor štrleči objekti, neustrezno izvedene stopnice, v celoti steklena vrata brez oznak, stebrički nekontrastnih barv ...

Slepi in slabovidni imajo težave z orientacijo. Največ problemov jim povzroča prometno okolje. Bela palica jih opozarja na ovire do višine pasu in na nivojske razlike. Prav tako preko trkajev palice ob tla zaslišijo in spoznajo razliko v materialu tal ter začutijo drugačno strukturo obdelave površine tal. Pri gibanju jim lahko pomagajo psi – vodniki slepih, mobilnost pa izboljšajo tudi zvočni signali na prehodih za pešce, v sredstvih javnega prevoza in v dvigalih.

Slika 1: Slep človek si pri gibanju lahko pomaga z belo palico [Pour une /.../, 1981].

Za slabovidne je pomembno, da so postavljeni znaki z jasno čitljivimi črkami in simboli, da so prostori dobro osvetljeni, potrebno pa je tudi preprečiti bleščave in poskrbeti za zastiranje sončnih žarkov, uporabiti pravilne barvne kombinacije in kontraste pri oblikovanju tabel, označb sprememb in znakov za opozorila. Enostavni napisi, nameščeni v višini dotikov s prsti, morajo biti izdelani z reliefnimi črkami (vbočene in izbočene), da omogočajo slabovidnim tudi branje s tipanjem.

Za slepe je predvsem pomembna obdelava talne površine, saj z otipom drugačne strukture površine slep človek zazna spremembe, ki opozarjajo na nevarnost ali drugačno smer. Talne obloge, ki so pri hoji hrupne, rabijo kot akustični pripomoček zaznavanja. Vsi talni materiali morajo biti nehrupni. Prav tako jim smiselno postavljene ovire pomagajo pri orientaciji v prostoru, zato je potrebno prostor oblikovati z zelenicami, dvignjenimi robniki, zidovi, dišečimi grmovnicami ipd.

Kljub zelo skrbnemu načrtovanju ostane mobilnost te skupine močno okrnjena, zato si morajo slepi in slabovidni pomagati tudi s tujo pomočjo. Pogosto so gibalno pasivni, saj se pri gibanju počutijo negotove.

3.2.2 *Ljudje s prizadetostjo sluha*

Gluhi in naglušni imajo težave predvsem s komuniciranjem. Za ljudi s slušnimi aparati morajo biti gledališča, kinodvorane, dvorane za koncertne in druge kulturne prireditve ter konferenčne dvorane opremljene z ustreznimi napravami oziroma indukcijskimi zankami z ojačevalcem, ki jim omogočajo dober sprejem. Večina slišočih ljudi ne obvlada govorce rok – kretanja, zato je sporazumevanje med obema skupinama lahko izredno oteženo.

Slušno prizadeti ljudje si pri pridobivanju informacij iz okolja pomagajo z vidom, zato morajo biti prostori dovolj svetli, da lahko tisti, ki berejo z ustnic, prepoznajo govor sogovornikov.

V grajenem okolju so za skupino gluhih in naglušnih ljudi potrebne minimalne prilagoditve, predvsem je potrebno zanje urediti pisne informacije, prav tako pa morajo biti načrtovanju ustrezno izbrani materiali in barve ter zagotovljena enostavna orientacija v prostoru.⁴

⁴ Zanimivo je, da se grajeni prostor za potrebe tako različnih skupin, kot so gluhe in naglušne osebe ter slabovidni in delno tudi slepi, urejuje po enakih kriterijih: svetlost prostorov, lahka orientacija, preglednost, ustreznost kontrastnosti uporabljenih barv ipd.

3.2.3 Ljudje s prizadetostjo gibanja

Ljudje na invalidskih vozičkih imajo pri gibanju največ težav zaradi grajenih ovir in premagovanja višinskih razlik. Zaradi pripomočkov, ki jih uporabljajo za gibanje, potrebujejo dodatni prostor za premikanje in posebne ureditve prostora.

Gibljejo se lahko:

- samostojno na invalidskih vozičkih na ročni ali električni pogon,
- ob pomoči sočloveka, ki potiska invalidov voziček.

Glavne ovire grajenega okolja jim predstavljajo neutrjena in neravna tla, višinske razlike (robniki, stopnice), preozki prehodi in vertikalne ovire (drevesa, drogovi, stebrički, hidranti ipd.).

Za premagovanje daljših poti vozičkarji⁵ večinoma uporabljajo prirejena osebna vozila, saj jim javni potniški promet običajno ni dostopen, v objektih in zunaj njih pa jim pri premagovanju višinskih razlik pomagajo različne dvižne naprave.

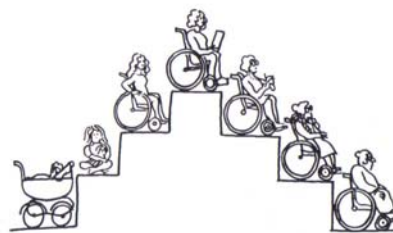
Ljudje, ki težje hodijo, uporabljajo za pomoč pri hoji bergle, palice, hojice in vozičke za pomoč pri hoji, zato pri tem potrebujejo širši prostor.

Ljudje nenavadnih telesnih mer – pritlikavi ljudje, nadpovprečno visoki ljudje in debeli ljudje imajo težave pri standardno oblikovanih stoli in klopih, mali ljudje imajo težave z doseganjem predmetov, veliki z udarci z glavo v ovire, debeli s preozkimi prehodi in s prešibkimi konstrukcijami klopi in stolov.

⁵ V pojem *vozičkarji* so zajeti ljudje na invalidskih vozičkih in v nadaljevanju naloge smiselno glede na besedilo tudi otroci v otroških vozičkih.

Slika 2: Običajen človek je v življenju le občasno funkcionalno oviran [Beckman, 1976].

Slika 3: Invalid je funkcionalno oviran vse svoje življenje [Beckman, 1976].

3.2.4 Druge skupine ljudi, ki zahtevajo prilagojen prostor

V skupino drugih ljudi, ki tudi želijo imeti prilagojeno zunanje grajeno okolje, lahko štejemo uporabnike športnih pripomočkov (rolerji, skiroji ipd.), kolesarje in ljudi, ki ob sebi potiskajo ali vlečejo predmete (ljudje s torbami in potovalkami na kolesčkih, smetarji s smetarskimi vozički in izpraznjevalci kesonov, poštarji s pošgarskimi vozički ter uporabniki drugih tovornih in servisnih vozičkov).

3.3 Grajeno okolje

Po definiciji obsega grajeno okolje vse, kar je človek zgradil.

Za vsa grajena okolja morajo biti zagotovljene dostopnost, uporabnost, varnost in nezapletenost prostora. To dosežemo:

- s smotrnim načrtovanjem, zavedajoč se potreb funkcionalno oviranih ljudi (odstranjevanje grajenih ovir in preprečevanje nastajanja novih ovir),
- z uvajanjem novih rešitev.

Pri načrtovanju prostora se upošteva povprečna širina moškega 60 cm in ženske 55 cm. Funkcionalno ovirani ljudje potrebujejo od 10 cm (človek s palico) do 60 cm prostora več (slep ali slaboviden človek, ki se orientira z belo palico), zato v grajenem okolju pogosto trčijo na ovire.

Grajene ovire, ki povzročajo funkcionalno oviranim ljudem težave, lahko v grobem delimo na dve vrsti:

- ovire pri oblikovanju notranjega prostora ali arhitekturne ovire,
- ovire pri oblikovanju zunanjega prostora.

Grajene ovire pri oblikovanju notranjega prostora (arhitekturne ovire) preprečujejo funkcionalno ovirani osebi dostop v stanovanjski ali nestanovanjski objekt ter njegovo uporabo onemogočajo ali vsaj otežujejo. To so npr. preozka, vrtljiva ali pretežka vrata, vsaj ena stopnica, drseča tla, ozki hodniki, premajhni in nesmotrno urejeni stanovanjski, poslovni prostori in sanitarni prostori ter kuhinje, neprimerna stanovanjska in pisarniška oprema ... Te ovire se tičejo predvsem dostopnosti in prostornosti – kratka uporabnosti. Zanje so v prvi vrsti odgovorni arhitekti in oblikovalci pa tudi investitorji, ki se izogibajo dragim in tržno nezanimivim rešitvam.

Grajene ovire pri oblikovanju zunanjega prostora preprečujejo funkcionalno ovirani osebi neovirano gibanje na prostem, bodisi v urbanem ali neurbanem okolju. Te ovire so na cestah, trgih in drugih javnih površinah (cestni robniki, podhodi, nadhodi, parkirni prostori itd.). Prav tako so tudi v javnem prometu, npr. dostopi do izvennivojskih postajališč in postaj, vstopi in izstopi v razna vozila. Za te ovire so odgovorni predvsem planerji, urbanisti, arhitekti, gradbeniki, krajinarji, komunalci, oblikovalci in izvajalci del.

V nadaljevanju naloge bodo obravnavane predvsem grajene ovire zunanjega prostora, seveda pa je potrebno urejevati po enakih načelih uporabnosti za čim širši krog uporabnikov tudi notranji prostor.

3.3.1 Stopnice in klančine

Zunanje stopnice so sestavni del poti, podhodov, nadhodov in dostopov do stavb. Ljudje na invalidskih vozičkih jih ne morejo uporabljati brez tuje pomoči, ljudem s prizadetostjo vida pa jih je potrebno naznaniti. Izdelane naj bodo trdno in varno, iz materialov, na katerih ne drsi, zlasti kadar je mokro. Stopnice morajo imeti po vsej dolžini obojestransko ograjo višine 90 cm, katere držaj ustreza prijemu roke. Držaj se mora na obeh koncih stopnic v vodoravnem podaljšku zaključiti v dolžini približno 30 cm. Širina stopnic mora biti vsaj 150 cm, optimalno je 250 cm. Odprta konstrukcija stopnišč ni zaželeno, vse stopnice morajo biti enako dolge in visoke ter dimenzionirane tako, da so udobne za hojo. Dolga stopnišča je potrebno prekinjati s počivališči. Za ljudi s prizadetostjo vida naj bo na začetku in na koncu stopnišča po vsej širini prepoznavna opozorilna talna obloga.

Ob zunanjih stopnicah ali blizu njih naj bo izvedena tudi ustrezno položna in široka klančina.

Klančine so poti ali grajene poševnine z vzdolžnimi nakloni, večjimi od 5 % (1 : 20). Načrtujemo jih kot alternativne rešitve k zunanjim stopnicam za ljudi, ki s težavo premagujejo stopnice oziroma jih ne morejo uporabljati. Klančine z nakloni, večjimi od 8 % (1 : 12), invalidi zelo težko oziroma ne morejo uporabljati. Velja načelo, da daljša kot je klančina, bolj položna mora biti.

V Sloveniji je po veljavnem *Pravilniku o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa /.../* določeno, da je „pri klančinah dolžine 6 metrov in več lahko največji naklon 1 : 15 (7 %), pri krajših klančinah je dovoljen naklon do 1 : 13 (7 %), večji naklon, in sicer do 1 : 12 (8 %), je dopusten samo pri rekonstrukcijah obstoječih stavb, če tehnično ni možna drugačna izvedba”.

Na obeh koncih klančine je treba zagotoviti vodoravno površino dolžine vsaj 150 cm, enako ob zavojih klančine v drugo smer, ob križanju dveh klančin in ob križanju klančine s potjo. Za ljudi s prizadetostjo vida je treba površino ob vznožju klančine in na vrhu poudariti s kontrastno talno obdelavo ali barvo dolžine vsaj 60 cm po vsej širini.

Klančina naj ne bi bila daljša od 9 metrov, sicer je potrebna prekinitev – počivališče – na vsakih 6 metrov. Ta omogoči osebi na invalidskem vozičku počitek pri vožnji navzgor oziroma prepreči preveliko hitrost pri vožnji navzdol. Počivališča morajo biti vodoravna.

Širina klančine naj bo najmanj 90 cm. Zaradi zagotovitve varnosti morajo biti na robovih klančine braniki minimalne višine 5 cm. Kovinske mrežaste konstrukcije niso zaželeno.

Pri vzponih nad 25 cm mora biti klančina opremljena še z obojestransko ograjo ali zidovi z držaji, ki naj bodo pritrjeni na višini med 85 in 90 cm. Pritrditev dodatnega držaja v višini med 70 in 75 cm koristi osebi na invalidskem vozičku. Zaradi ljudi s prizadetostjo vida naj bi držaji bili podaljšani vsaj 30 cm preko začetka in konca klančine ter bili oblikovani tako, da se jih roke lahko dobro oprimejo.

Kjer zaradi prevelike višinske razlike ali premalo prostora ne moremo poleg zunanjih stopnic zgraditi klančine, si je potrebno pomagati z dviznimi napravami: dvigali, ki so najbolj primerne vertikalne naprave v objektih in pri večjih višinskih razlikah, vertikalnimi dviznimi ploščadmi, tekočimi stopnicami, tekočimi klančinami ali tekočimi trakovi in poševnimi dviznimi napravami (stopniščni dvizni stol, stopniščna dvizna ploščad, stopniščni vzpenjalec).

3.3.2 *Objekti*

Pri nestanovanjskih stavbah je potrebno največ pozornosti posvetiti dovozu oziroma dostopom v stavbe, vhodom, horizontalnim in vertikalnim prehodom in straniščem.

Dostopna pot do stavbe mora biti utrjena. Če je potreba po klančini, naj bo le-ta nadkrita. Urejeno mora biti dobro odvodnjavanje vode.

Prostor pred vhodom in za njim mora imeti zadostno površino za obračanje invalidskega vozička. To velja za vse glavne vhode in tiste, ki so povezani s parkirnim prostorom ali so najbližje postajališčem javnega prometa. Če ima nestanovanjska stavba več vhodov (neupoštevaje servisnih vhodov), mora biti vsaj eden dostopen za vozičkarje. Razdalja od vhoda do invalidskega parkirnega mesta naj ne bo večja od 50 m.

Izogibati se je potrebno nivojskim razlikam prostora pred vrati in za njimi. Vrata naj bodo po možnosti brez pragov oziroma do višine 2 cm. Najprimernejša so drsna vrata z avtomatičnim odpiranjem, s časom za prehod vsaj 4 do 6 sekund. Steklana vrata morajo imeti v višini od 140 do 160 cm vidno oznako za slabovidne. Vhodna vrata morajo imeti minimalno svetlo širino 90 cm, minimalna svetla širina dvokrilnih vrat je 180 cm, zidna odprtina vhodnih vrat mora biti odmaknjena od vogala in drugih ovir vsaj 50 cm.

Kljuke in ročaji morajo biti pritrjeni v višini med 75 in 80 cm od tal in oblikovani tako, da je mogoč čvrst oprijem roke.

Glede na smernice invalidom prijaznega oblikovanja notranjih prostorih javnih objektov:

- morajo biti tla obdelana z nedrsečimi materiali, predpražniki ne smejo povzročati težav,
- morajo biti med stenami in tlemi močni barvni kontrasti, površine se ne smejo zrcaliti ali bleščati,
- je treba zaradi slabovidnih ljudi nakazati pomembna vrata, stopnice, klančine, ovire ipd. s spremenjeno obdelavo tal,
- naj bodo hodniki zaradi lažje orientacije enostavno in jasno zasnovani, minimalne širine 120 cm, optimalna je 180 cm,
- naj bodo okna, vrata, prehodi, pulti, blagajne ipd. postavljeni in dimenzionirani tako, da bodo dostopni in uporabni za vozičkarje,

- morajo biti vsi prostori v stavbi (tako v pritličju kot v ostalih nadstropjih), namenjeni javnosti, dostopni za vozičkarje,
- morajo biti stopnice kontrastno poudarjene, z obojestranskimi ograjami, pohodne površine stopnic morajo biti iz neдрsečih materialov,
- morajo biti dvigala svetlih tlorisnih dimenzij vsaj 110 cm x 140 cm, vrata kabine morajo biti široka vsaj 80 cm, kabinske tipke morajo biti reliefne in delovati na pritisk, poleg optičnega je zaželeno tudi akustično nakazovanje nadstropij,
- mora biti v objektih vsaj eno stranišče, prilagojeno za invalide,
- morajo biti steklena vrata in razne zasteklitve označene z 20 cm širokim, vodoravnim trakom vsaj 1 meter od tal, približno v višini oči ljudi.

3.3.3 *Poti*

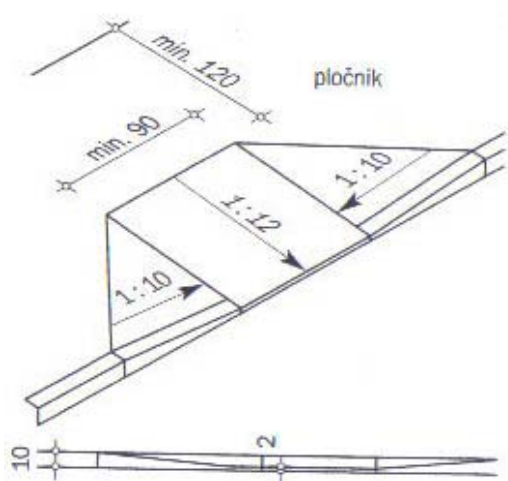
Za invalide je najpomembneje urejanje prometa pešcev, in to najprej v stanovanjskem območju, saj so s tem razbremenjeni življenja med štirimi stenami, in jim dati možnost neoviranega gibanja vsaj v širšem stanovanjskem okolju. S pešpotmi morajo biti dostopni tudi javni objekti, delovna mesta invalidov, postajališča javnega potniškega prometa, parkirna mesta, stojišča taksijev ipd.

Poti naj bodo široke vsaj 120 cm, imajo naj trdne, ravne, dobro odvodnjavane pohodne površine, ki ne smejo biti drsna niti v mokrem niti v suhem vremenu. Stiki morajo biti zglajeni. Na njih praviloma ne sme biti rešetk odtočnih kanalov. Če so, naj bodo reže pokrovov kanalov pravokotne na smer gibanja ali mrežaste. Velikost odprtin naj bo premera največ dva centimetra. Pokrovi kanalizacijskih in drugih jaškov se morajo prilegati površini poti brez višinskih odstopanj.

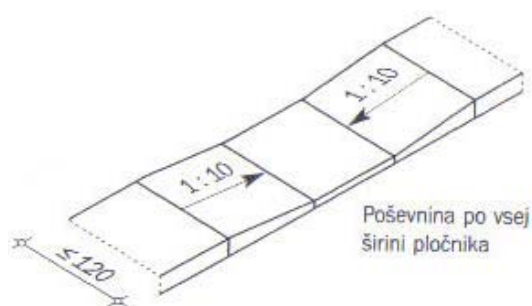
Nujna je diferenciacija prometa. To pomeni, da mora biti promet pešcev ločen od voznega prometa z robnikom ali zelenico. Pešpot mora biti ločena tudi od kolesarske steze vsaj z višinsko razliko treh centimetrov.

Ob poteh, kjer je potrebno zagotoviti varnost, opiranje ali zaustavitev ljudi, nameščamo držaje in ograje. Kritične točke poti, kot so prehodi preko ceste, stopnice, zožitve, podhodi ipd. morajo biti jasno označene in osvetljene.

Robnik, ki ločuje pločnik od cestišča, je običajno visok od 10 do 15 cm in tako pomeni nepremagljivo oviro za vozičkarje. Tudi ljudje, ki se težje gibajo, ljudje s prizadetim vidom in tekači morajo biti pri prečkanju takšnega robnika previdni.

Slika 4: Izvedba poglobitve pločnika [Vovk, 2000].

Slika 5: Izvedba poševnina po celotni širini pločnika [Vovk, 2000].

Pri poglobljanju robnika pločnika sme biti naklon največ 1 : 16 (6 %). Čim ožji je pločnik, težje je ustrezno izvesti prehod. Kadar je pločnik ožji od 120 cm, se izvede poglobitev po celi širini pločnika. Dopustna višina praga robnika pločnika ob cestišču je do tri centimetre.

Pri semaforiziranih prehodih za pešce je treba urediti poleg svetlobnih signalov tudi zvočne za ljudi s prizadetim vidom. Faze prometa mora zvočna naprava naznanjati z različnimi zvočnimi signali, ki morajo biti jasno razpoznavni.

Ovire na poteh predstavljajo pešcem še: strmine, ožine, stopnice, nepravilno postavljeni prometni in neprometni znaki, drogovi, hidranti, drevesa in grmičevja, izvesne table, markize, veje, cvetlična korita, stojala za kolesa, mejniki, smetnjaki, neustrezno postavljena avtobusna postajališča, nepravilno parkirani avtomobili, stojnice, stojala,

objekti za oglaševanje, izložbene vitrine in klopi na pešaških površinah ter druga ulična oprema. Prostor brez ovir mora v višino meriti vsaj 220 cm. V neizogibnih primerih je treba ovire od okolja ločiti z močno zaznavnimi barvnimi kontrasti.

Označevanje (smerokazi, imena ulic, hišne številke, informativni panoji) pripomorejo k orientiranju, vendar pa morajo biti črke in znaki lahko čitljivi, napis mora biti dobro osvetljen, table z imeni ulic na fasadah naj bodo pritrjene vsaj 250 cm od tal, hišne številke pa najmanj 220 cm od tal.

Na lokacijah, kot so nakupovalni centri, postajališča javnega potniškega prevoza, ob vhodih nekaterih nestanovanjskih stavb, ob pešpoteh in sprehajalnih poteh, ob začetkih in koncih klančin, v parkih in v stanovanjskih območjih naj bodo primerno razporejena počivališča oziroma klopi. Ker ne smejo ovirati pretoka prometa pešcev, morajo biti ob poteh in ne na njih. Klopi morajo biti iz čvrstih, obstojnih materialov, po možnosti morajo imeti naslonjala. Ob klopeh mora biti dovolj prostora za postavitev invalidskega ali otroškega vozička. Ob avtobusnih postajališčih in podobnih lokacijah morajo biti počivališča zavarovana pred vremenskimi nepravilnostmi, pod streho oziroma nadstreškom pa mora biti poleg klopi dovolj prostora za vozičkarje.

Za izločitev nezaželenega motornega prometa so na poteh ali kolesarskih stezah lahko postavljeni količki, ki pa vozičkarjem predstavljajo ovire, če so postavljeni preveč skupaj. Prehodna širina mora biti vsaj 90 cm, bolje je 120 cm. Količki morajo biti zaradi slabovidnih obarvani kontrastno glede na okolico, običajno so progasti rdeče-beli.

Namestitev bankomatov, poštnih nabiralnikov itd. ne sme ovirati prehodov in poti, morajo pa biti dosegljivi in prilagojeni tudi za invalide.

Začasno, a zelo nevarno oviro predstavlja delo na cesti, ki mora biti zato dobro označeno, osvetljeno in zavarovano. Opozorilna znamenja, zapore, gradbeni odri ipd. morajo biti postavljene kar najbolj varno za udeležence prometa, prav tako mora biti jasno nakazana morebitna druga možna pot.

3.3.4 *Parkirna mesta*

Za invalida s prirejenim vozilom je neprecenljivega pomena možnost parkiranja, zlasti ker mu trenutno predvsem lastno vozilo omogoča premagovanje daljše poti, saj sredstva javnega potniškega prevoza še nekaj časa ali celo nikoli ne bodo dostopna v celoti in povsod.

Osnovna zahteva pri posameznem invalidskem parkirnem mestu je več prostora, zato je pri parkiranju potrebna širina 350 cm, saj je potrebno računati na izstopanje in vstopanje na obeh straneh vozila. Parkirno mesto mora po možnosti biti brez naklona, dostop in ureditev morata biti prilagojena osebi na invalidskem vozičku. Vsaj eno parkirno mesto, prilagojeno za invalide, mora biti na manjšem parkirišču, na večjem parkirišču mora biti rezerviranih za invalide vsaj 5 % parkirnih mest.

Invalidsko parkirno mesto je treba označiti z *mednarodnim znakom dostopnosti*.

3.3.5 *Mednarodni znak dostopnosti*

Izgled, namen in uporabo znaka je najprej določil OZN v svojem programu za invalide [UN Enable, 2003], sprejet pa je kot standard ISO 7000-0100.

Mednarodni znak dostopnosti označuje, da je stavba, objekt ali naprava dostopna brez grajenih ovir. Znak je sestavljen iz dveh elementov: osebe na invalidskem vozičku in kvadratnega okvirja. Edini dopustni dodani element v polju znaka je rdeča diagonalna črta, ki označuje nedostopnost. Znak je praviloma bele in svetlejše modre barve. Oseba na vozičku mora vedno gledati v desno, edina dopustna izjema je pri nakazovanju smeri. Znak je potrebno uporabljati s preudarnostjo; samo objekti in naprave, ki so zares dostopni, naj bi bili označeni s tem znakom. [Vovk, 2000]

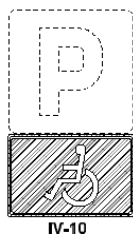
Slika 6: Mednarodni znak dostopnosti – 1. možnost
[Vovk, 2000].

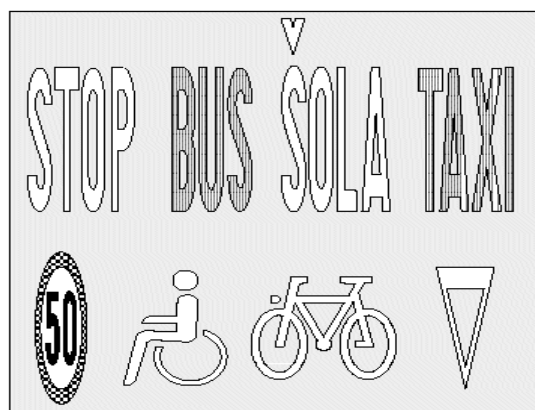
Slika 7: Mednarodni znak dostopnosti – 2. možnost
[Vovk, 2000].

Pri tem opozarjam, da so v Sloveniji označbe parkirnih mest za invalide in talni prometni simboli, ki so namenjeni invalidom, v neskladju z zgoraj opisanim znakom, po katerem so prevzeti.

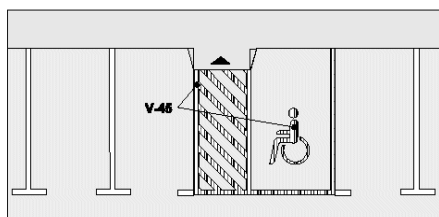
V *Pravilniku o prometni signalizaciji in prometni opremi na javnih cestah* [Uradni list RS, št. 46/2000] namreč na prometnih znakih in talnih označbah parkirnih mest za invalide oseba na vozičku gleda v *levo* in ne v *desno*, kot je predpisano po standardu. Te neustrezne označbe iz pravilnika so:

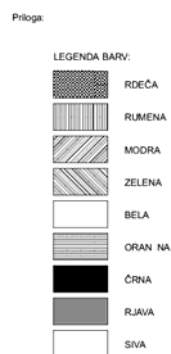
Slika 8: Dopolnilna tabla IV-10, ki označuje mesto, na katerem je parkiranje rezervirano za vozila invalidov.

Slika 9: Simboli na vozišču (V-39), ki dajejo udeležencem v cestnem prometu potrebna obvestila; to so na primer besede: 'STOP', 'BUS', 'ŠOLA', 'TAXI', simboli ter imena krajev, številke cest itd.

Slika 10: Označbe za označevanje prometnih površin za posebne namene, ki se rabijo za zaznamovanje mest, rezerviranih za invalide (V-45).

Slika 11: Legenda barv.

3.4 Slovenija danes

3.4.1 Zakonodaja

Definicije invalidov in invalidnosti v slovenski zakonodaji še vedno izhajajo predvsem iz posameznikovih omejitev in iz njegove delovne nezmožnosti ipd. ter se tako naslanjajo na medicinski model invalidnosti. Definicije so različne, prilagojene namenom posameznega sektorskega pravnega akta.

Pravica do dostopno grajenega okolja in informacij ter komunikacij v Sloveniji temelji na *Ustavi RS*, ki vsaj na petih mestih določa pravice invalidov, in sicer da ima vsakdo pravico, da se prosto giblje in si izbira prebivališče (32. člen), da ima vsakdo pravico do zbiranja ter svobodnega združevanja z drugimi (42. člen), da ima vsakdo pravico do zdravega življenjskega okolja (72. člen) in da država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje (78. člen). 14. člen pa posebej določa, da so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine ne glede na invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino. [Nacionalne usmeritve /.../, 2005]

Funkcionalno oviranim osebam zagotavlja nemoteno gibanje *Zakon o urejanju prostora*, ki v 3. členu navaja kot enega izmed temeljnih ciljev urejanja prostora, s čimer se „zagotavlja funkcionalno oviranim osebam neoviran dostop do objektov“.

Področje ureja tudi *Zakon o graditvi objektov*, ki v 17. členu določa, da morajo „poleg izpolnjevanja bistvenih zahtev vsi objekti v javni rabi, ki so na novo zgrajeni ali se rekonstruirajo /.../, zagotavljati funkcionalno oviranim osebam dostop, vstop in uporabo brez grajenih in komunikacijskih ovir“, da morajo „vsi na novo zgrajeni ali rekonstruirani objekti v javni rabi /.../, ki nimajo vseh prostorov v pritličju, biti opremljeni z najmanj enim dvigalom ali drugo ustrezno napravo za te namene“, „pri večstanovanjskih stavbah z več kot desetimi stanovanji /.../, mora zahtevo o zagotavljanju neoviranega dostopa, vstopa in uporabe izpolnjevati najmanj ena desetina vseh stanovanj in vsi skupni prostori, namenjeni tem stanovanjem“. Zagrožena kazen za pravno osebo, ki ne upošteva teh določil, je od tristo tisoč do sedem milijonov tolarjev. Podrobnejši pogoji so v skladu z 20. členom zakona določeni v Pravilniku o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavb.

Zakon o varnosti cestnega prometa v 23. členu opredeljuje invalida na vozičku za pešca. S tem je dana zakonska podlaga, da morajo biti vsi pločniki in druge cestne površine, namenjene pešprometu, dostopne vozičkarjem.

Prav tako ta zakon v 52. in 53. členu določa, kdo lahko ustavlja in parkira na označenem parkirnem prostoru za invalide, kje lahko izjemoma parkirajo invalidi, kadar ni v bližini ustreznega parkirnega mesta, ter kako mora biti označeno parkirano vozilo. Zagrožene kazni za neupoštevanje teh členov znašajo od deset do trideset tisoč tolarjev.

Zakon še v 123. členu med drugim zahteva, da morajo biti nedovoljene ovire na ali ob cestah (delovišče, predmet ali material, ustavljeno, poškodovano ali pokvarjeno vozilo itd.) čim prej odstranjene, če onemogočajo pešcem, zlasti osebam z otroškimi in invalidskimi vozički, uporabo poti ali pločnika.

3.4.2 Standard SIST ISO/TR 9527:2002

Standard *SIST ISO/TR 9527:2002 – Potrebe invalidov in drugih funkcionalno oviranih ljudi v stavbah – Smernice za projektiranje* določa merila za projektiranje objektov in oblikovanje detajlov, kar je pomembno za vse gibalno ovirane ljudi. V usklajenem naslovu standarda *Potrebe invalidov in drugih funkcionalno oviranih ljudi v stavbah* so upoštevani vsi uporabniki, ki imajo zaradi različnih razlogov posebne zahteve za neodvisno uporabo prostorov v javnih objektih in zunanjem grajenem okolju. Posebne potrebe ljudi, ki uporabljajo različne ortopedske pripomočke (bergle, opornice, invalidske vozičke itd.) ali imajo motnje vida oziroma sluha, so najbolj izpostavljene funkcije, katerim morata projektant in oblikovalec s pravilnimi tehniškimi rešitvami omogočiti enakovredno in neodvisno bivanje in delovanje v grajenem okolju. [ZPS, 2006]

Standard je sestavljen iz:

- izhodišč, načina obravnavanja in uporabe,
- temeljnih potreb invalidov in drugih funkcionalno oviranih ljudi (oseb z zmanjšano sposobnostjo gibanja, oseb z okvaro vida, oseb z okvaro sluha ter drugih skupin funkcionalno oviranih oseb),
- zahtevanih prilagoditev in ureditev v delih stavb in v prostorih v stavbah (vrata, okna, stopnice, držaji, klančine, stikala in znaki),
- zahtevanih prilagoditev in ureditev v prostorih v stavbah in v zunanjem okolju (zunanje okolje, orientacijski sistemi, vhodi v stavbe in veže, dvigala, sanitarni prostori, kuhinje).

Standard izhaja iz zahteve, da se je potrebno izogibati posebnim ukrepom za urejanje prostora za funkcionalno ovirane ljudi, zato je potrebno uporabljati bolj splošen pristop, seveda pa je potrebno čim več zahtev načrtovati že v fazi projektiranja in izvesti pri gradnji objekta. [SIST ISO/TR 9527, 2002]

3.4.3 *Pravilnik o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavb*

Prvi pravilnik s tega področja je bil v Uradnem listu SRS leta 1987 objavljen *Pravilnik o projektiranju objektov brez arhitekturnih ovir*, ki pa je bil zelo pomanjkljiv. V pravilniku na primer ni bilo določil za oblikovanje ulic in javnih površin, češ da bodo to področje urejali drugi takratni jugoslovanski standardi, kar pa se ni nikoli zgodilo. Tudi stališče odgovornih pri takratnem *Komiteju za gradbeništvo in industrijo* je bilo v mnogih določilih v nasprotju z željami uporabnikov, zato so bila potrebna dolgotrajna pogajanja, da je bil pravilnik sploh sprejet. V prvih letih je bilo uveljavljanje pravilnika zelo nedosledno in zahtevno, prav tako pa so se zaradi kompromisov pri oblikovanju posameznih določil pokazale tudi vse slabosti. [ZPS, 2006]

Praktične izkušnje pri odpravljanju arhitekturnih ovir in zahteve po enakovrednih tehničnih merilih za funkcionalnost novih javnih objektov so narekovale spremembo pravilnika. *Zakon o graditvi objektov* iz leta 1996 je predstavljal izhodišče za pripravo novega *Pravilnika o zahtevah za projektiranje objektov brez grajenih ovir* v letu 1999. V skladu z zahtevami evropske zakonodaje je bila podlaga pravilnika prevzeti mednarodni standard *ISO/TR 9527:1994 – Potrebe invalidov in drugih funkcionalno oviranih ljudi v stavbah – Smernice za projektiranje*. [ZPS, 2006]

Nadaljnje spremembe zakonodaje so pripeljale do sprejetja novega *Zakona o graditvi objektov* leta 2002 in na njegovi osnovi sprejetega novega, trenutno veljavnega *Pravilnika o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavb* iz leta 2003. [ZPS, 2006]

Pravilnik določa temeljne zahteve in način za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavb ter vrste takšnih objektov v javni rabi ter stanovanjskih stavb in prostorov v njih. Za stvari, ki niso določene s pravilnikom, zahteva uporabo standarda SIST ISO/TR 9527:2002.

Tako morajo po pravilniku biti brez ovir večstanovanjske stavbe, v katerih je vsaj deset stanovanj, stanovanjske stavbe z oskrbovanimi stanovanji, če je v njih vsaj pet bivalnih enot, in stanovanjske stavbe za posebne socialne skupine, ki imajo vsaj trideset bivalnih enot.

Objekti v javni rabi, ki morajo biti dostopni, so:

- hotelske in podobne stavbe za kratkotrajno nastanitev, ki imajo vsaj 50 nočitvenih enot,
- gostinski obrati, če je v njih vsaj 30 miz oziroma za mizami vsaj 120 sedežev,
- stavbe javne uprave, v katerih so sedeži državnih organov, sedeži upravnih enot, izpostav ministrstev oziroma organov v njihovi sestavi, sedeži javnih zavodov ali sedeži lokalnih skupnosti, če je v stavbah zaposlenih vsaj 15 oseb, stavbe bank, pošt in zavarovalnic, če v njih vsaj 30 zaposlenih posluje s strankami, in druge upravne in pisarniške stavbe, če v njih vsaj 50 oseb dela s strankami,
- trgovske stavbe, v katerih je površina prodajnih prostorov vsaj 200 m², in stavbe za druge storitvene dejavnosti, če je površina prostorov, namenjenih poslovanju s strankami, vsaj 100 m²,
- sejemske dvorane in razstavišča, če je površina razstavnih prostorov vsaj 1000 m²,
- bencinski servisi, ki poslujejo z osebjem,
- postaje oziroma terminali, ki so namenjeni javnemu avtobusnemu, železniškemu, letalskemu, ladijskemu in žičniškemu prometu,
- garažni objekti, v katerih je vsaj 50 parkirnih mest,
- stavbe za kulturo in razvedrilo, če je njihova površina prostorov, namenjenih za obiskovalce oziroma dvoran s spremljajočimi javnimi prostori, kot so vhodna

- veža in podobno, vsaj 300 m², muzeji, knjižnice in galerije, če je površina razstavnih prostorov oziroma prostorov, namenjenih obiskovalcem, vsaj 150 m²,
- stavbe za izobraževanje in znanstvenoraziskovalno delo, če imajo vsaj pet prostorov, namenjenih izobraževanju, kot so oddelek, razred, predavalnica in učilnica oziroma vsaj pet laboratorijev, namenjenih znanstvenoraziskovalnemu delu,
 - vse stavbe za zdravniško oskrbo in nego bolnih in poškodovanih,
 - športne dvorane, v katerih so tudi prostori za gledalce, in igrišča za športe na prostem,
 - stavbe za opravljanje verskih obredov, če je površina prostorov, namenjenih vernikom, vsaj 150 m², ter pokopališča [Pravilnik o zahtevah /.../, 2003].

Nekatere postavljene meje, kateri javni objekti morajo biti dostopni za invalide, se mi zdijo zelo visoke; za gibalno ovirane ljudi tako ostajajo še vedno nedosegljivi številni manjši javni prostori: odvetniki, notarji, frizerski saloni in saloni za nego telesa, butične prodajalne, čistilnice, pekarnice, slaščičarne, urarji, čevljarji in podobni manjši obrtniki, turistične kmetije itd.

Menim tudi, da bi bilo smiselno kriterije dostopnosti prilagoditi tako, da bi bili dostopni praktično vsi sedeži državnih organov, sedeži upravnih enot, izpostav ministrstev oziroma organov v njihovi sestavi, sedeži javnih zavodov in sedeži lokalnih skupnosti, stavbe bank, pošt in zavarovalnic ter vse stavbe za izobraževanje, saj so to objekti, kjer naj bi zadeve urejevali tudi gibalno ovirani ljudje osebno.

V pravilniku so nadalje opredeljene zahteve glede dostopov v objekte, vhodov v objekte, orientacije zunaj in znotraj objektov, urejenosti prehodov za pešce, parkirnih mest za invalide na parkiriščih in izven njih, horizontalnih in vertikalnih prehodov, oblikovanja

stanovanj, sob v hotelih, prostorov, namenjenih poslovanju s strankami, kulturnih in športnih dvoran ter igrišč. Zahtevana je še urejenost in dostopnost sanitarnih prostorov v objektih, namenjenim javni rabi.

Določeno še je, da morata biti neoviran dostop do objektov, ki morajo biti brez ovir, zagotovljen z izdelavo in sprejemanjem vseh vrst izvedbenih prostorskih aktov, neoviran dostop, vstop in uporaba objektov, ki morajo biti brez ovir, pa z izdelavo projektne dokumentacije, z izdajo gradbenih dovoljenj za takšne objekte, z gradnjo oziroma izvajanjem del ter vzdrževanjem takšnih objektov.

Večina zahtev in prilagoditev, ki so zapisane v standardu in pravilniku, je bila predstavljena že v prejšnjih podpoglavjih.

3.4.4 *Občina po meri invalidov*⁶

Zveza delovnih invalidov Slovenije (ZDIS) je bila v evropskem letu invalidov pobudnica projekta *Občina po meri invalidov*.

Projekt je zasnovan kot celovit pristop z načrtovanimi akcijami, določenimi odgovornimi nosilci in z jasnimi cilji, med katere ne sodi le odpravljanje ovir v fizičnem okolju, temveč tudi spreminjanje miselnosti in stališč, tako da se omogoči uresničevanje človekovih pravic vsem občanom.

Posebna delovna skupina, v katero so enakopravno vključeni predstavniki invalidskih organizacij, delujočih na območju določene občine, analizira položaj invalidov glede na udejanjanje *Standardnih pravil za izenačevanje možnosti invalidov*, ki jih je izdal OZN. Na osnovi te analize občinski svet sprejme konkreten akcijski načrt z jasno opredeljenimi cilji, roki in odgovornimi nosilci nalog ter prioritetskimi nalogami za čas mandata župana in občinskega sveta.

⁶ Poglavje je povzeto po [Hočevar, 2004], [Fatur – Videtič, 2005] in [ZDIS, 2006].

Tako se povežejo javne službe, invalidske in druge nevladne organizacije ter gospodarstvo in vzpodbudijo sodelovanje različnih dejavnikov na območju občine. Občinska uprava spremlja izvajanje akcijskega načrta in daje pobude drugim za realizacijo njihovih nalog, pri čemer upošteva ocene invalidskih organizacij in mnenja neposrednih uporabnikov.

Ko občina izpolnjuje določene pogoje in kriterije, pridobi listino *Občina po meri invalidov*. To je priznanje občini, da dolgoročno zagotavlja skrb za varstvo invalidov in njihovo vključenost v vsa področja življenja lokalne skupnosti in da v svojem delovanju upošteva različnost potreb svojih občanov. Leta 2003 je listino pridobila Občina Ajdovščina, leta 2004 Občina Velenje, leta 2005 Občina Radovljica in Občina Trbovlje. Trenutno se za naziv poteguje Občina Vrhnika.

S projektom si prizadevajo predvsem za zagotovitev dostopnosti javnih objektov in storitev ter za prilagojene obstoječe prometne poti, manj pa se ukvarjajo z uvajanjem novih rešitev v grajenem prostoru, prav tako projekti večinoma niso ustrezno kartografsko opremljeni. Poleg tega še ni sistematizirana izdelava elaboratov. Tudi stalne kontrole dogajanja v občinah po pridobitvi listine še ni uvedene.

Projekt *Občina po meri invalidov* je vključen tudi v projekt *Uveljavljanje regionalne/lokalne politike invalidskega varstva* Evropskega invalidskega foruma in je doživel uspešno predstavitev na njihovi mednarodni konferenci v Bruslju decembra 2005, zato je ZDIS prejela vabilo *Skupnosti slovenskih občin* za predstavitev projekta na spomladanskem zasedanju Sveta Evrope v Strasbourgu. Tako je s tem projektom seznanjena tudi mednarodna javnost. Zanj je veliko zanimanje pokazala EU, ki ga je označila za primer dobre prakse in vrednega posnemanja v državah članicah EU.

3.4.5 Dostopna Slovenija⁷

Decembra leta 2005 je država objavila *Nacionalne usmeritve za izboljšanje dostopnosti grajenega okolja, informacij in komunikacij za invalide*,⁸ z delovnim nazivom imenovane tudi *Dostopna Slovenija*.

Sestavlja jih sedem ciljev z določenimi:

- *zahtevanimi ukrepi* – predlagan je nabor 40 ukrepov,
- *izvajalci ukrepov* – javni sektor, zasebni sektor, nevladni sektor ali Vlada RS,
- *načinom financiranja* – proračun RS, proračuni lokalnih skupnosti, delodajalci ali sredstva iz domačih in evropskih razpisov,
- *roki za uresničitev ciljev* – najkrajši določen rok je leto 2007 (prilagoditev taksijev, zagotovitev prevoza psov – vodnikov slepih invalidov v javnem potniškem prometu), najdaljši rok leto 2025 (dostopnost javnega transporta).

Za urejanje grajenega okolja je najvažnejši *prvi cilj*, ki govori o odpravljanju grajenih in komunikacijskih ovir v obstoječih objektih v javni rabi in na javnih površinah, nadalje o tem, da morajo biti vse večstanovanjske stavbe zgrajene tako, da jih je možno z minimalnimi gradbenimi posegi v objekt prilagoditi gibalno ali senzorno oviranim ljudem, ter o zagotovitvi dostopnosti izobraževanja in o zagotovitvi dostopnosti delovnih mest.

⁷ Poglavlje je povzeto po *Nacionalnih usmeritvah za izboljšanje grajenega okolja /.../* [2005].

⁸ Te usmeritve samo usmerjajo pristojne službe. V celotnem postopku priprave se je še govorilo o strategiji, ki bi jo morali upoštevati vsi pristojni sektorji, nakar je bila vrsta dokumenta spremenjena tik pred sprejetjem in ga sedaj ni potrebno upoštevati pri pripravi svojih projektov, zakonodaji ipd. Tako se še v sporočilu za javnost *Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve* na več mestih uporablja izraz strategija, čeprav pa je v sporočilu vseeno pravilno imenovano ime dokumenta *Nacionalne usmeritve /.../* [MDDSZ, 2006].

Te zahteve naj bi dosegli z naslednjimi ukrepi:

- z doslednim upoštevanjem *Zakona o urejanju prostora, Zakona o graditvi objektov, Pravilnika o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavbah in Slovenskega standarda za gradnjo objektov,*
- s pripravami terminskih načrtov urejanja dostopnosti in uporabnosti objektov v procesu odpravljanja grajenih in komunikacijskih ovir pri obstoječih javnih površinah, zlasti v zdravstvu, v šolstvu in izobraževanju, v socialnem varstvu, v javni upravi, na kulturnih objektih, v drugih dejavnostih (trgovina, turizem ...); za izbrane objekte iz navedenih področij je treba izdelati projektne naloge, projektne rešitve in izvesti sanacije objektov na podlagi tehničnih ukrepov in metod, v skladu z zakonom o graditvi objektov,
- z okrepitevijo delovanja inšpekcije pri nadzoru gradbenih, zdravstvenih in drugih nadziranih ustanov,
- s sprotnim dopolnjevanjem zakonodaje z novimi zahtevami do okolja – vključevanje dosežkov komunikacijske tehnologije v zakonodajo,
- s prilagoditvijo dostopov, vstopov in uporabo nedostopnih objektov potrebam senzorno in gibalno oviranih posameznikov, posebno če so v objektih sedeži javnih zavodov in ustanov,
- z ureditvijo reliefnih talnih označb pred prehodi za pešce za slepe (v ta namen je potrebno sprejeti enotni standard za vso Slovenijo),
- z vključitvijo tem o dostopnosti v redne programe izobraževanja na fakultetah za gradbeništvo, na Fakulteti za arhitekturo, na Akademiji za likovno umetnost, smer oblikovanje, na Biotehnični fakulteti, smer krajinska arhitektura, v izobraževanjih zdravstvenih in socialnih delavcev, na fakultetah, katerih programi vključujejo izobraževanje za poklice s področja elektronskih komunikacij in informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT),

- s prilagoditvijo opreme in okolja za potrebe izobraževanja,
- z omogočanjem vstopa v javne objekte psom – vodnikom slepih⁹,
- z ustreznim tehnološkim opremljanjem delovnih mest invalidov (na primer s prilagojenimi osebnimi računalniki za težko gibalno ovirane ali za senzorno ovirane).

Izvajalci ukrepov za ta cilj so javni, zasebni in nevladni sektorji.

Financiranje cilja naj bi se zagotavljalo iz proračuna RS, proračuna lokalnih skupnosti, s strani delodajalcev in iz sredstev domačih in evropskih razpisov, rok za realizacijo je do konca leta 2015.

Ostali cilji iz usmeritev so:

- 2. *cilj*: senzorno oviranim invalidom je treba zagotavljati informacije v prilagojenih oblikah,
- 3. *cilj*: osebam z motnjami v duševnem razvoju ustrezno pomagati pri razumevanju informacij in jih kar najbolj vključevati v družbena dogajanja,
- 4. *cilj*: dostopnost javnega prometa, linijskega in mestnega, prilagoditev taksijev za prevoz gibalno oviranih, zagotovitev prevoza v javnem potniškem prometu za pse – vodnike slepih invalidov¹⁰,
- 5. *cilj*: informacije in storitve državne uprave morajo biti na svetovnem spletu enako dostopne vsem državljanom, težiti je treba k boljši komunikaciji invalidov

⁹ V usmeritvah ni zajetih psov – vodnikov invalidov z ostalimi oblikami invalidnosti, kljub temu da se število takšnih visoko usposobljenih psov opazno veča tudi pri nas.

¹⁰ Ibid.

in drugih funkcionalno oviranih ljudi na področju e-dostopnosti, večji seznanjenosti z možnostmi, ki jih lahko invalidom in drugim funkcionalno oviranim ljudem daje informacijsko-komunikacijska tehnologija in k večji dostopnosti informacijsko-komunikacijskih tehnologij in podpornih tehnologij za invalide in druge funkcionalno ovirane ljudi,

- 6. *cilj*: oblikovanje področnih komisij na lokalni ravni, oblikovanje usklajevalnega delovnega telesa pri *Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve*,
- 7. *cilj*: promocija in sprejetje letnega programa dejavnosti za uresničevanje *Nacionalnih usmeritev za izboljšanje dostopnosti grajenega okolja, informacij in komunikacij za invalide*.

S povzetkom *Nacionalnih usmeritev za izboljšanje dostopnosti grajenega okolja, informacij in komunikacij za invalide* je zaključen pregled zahtev, ki jih je potrebno upoštevati pri urejanju prostora za potrebe funkcionalno oviranih ljudi. V naslednjem poglavju je predstavljena analiza grajenih ovir zunanjega prostora na izbranih lokacijah Občine Ig. Pregled stanja dopolnjujejo rešitve ureditev posameznih dostopnosti do objektov ter prilagoditev poti tako, da bi se zagotovilo varno in udobno gibanje invalidov.

4 OBČINA IG

4.1 Predstavitev občine

4.1.1 Splošno

Občina Ig leži v osrednjeslovenski regiji, deset kilometrov od Ljubljane, na robu Ljubljanskega barja in ob severnem vznožju Krma [Sožitje /.../, 2006]. Območje občine je bilo od leta 1963 vključeno v ljubljansko Občino Vič-Rudnik, kamor je spadalo vse do leta 1995, ko je začela uradno delovati nova občina. Občina Ig spada med manjše slovenske občine s 5445 prebivalci (podatek iz popisa prebivalstva leta 2002) in površino 99 km². Zajema 21 naselij: Brest, Dobravico, Golo, Gornji Ig, Ig, Iško, Iško Loko, Iško vas, Kot, Kremenico, Mateno, Rogatec nad Želimljami, Sarsko, Selnik, Staje, Strahomer, Škrilje, Tomišelj, Visoko, Vrbljene in Zapotok. [SPRO, 2006] Gostota poselitve v občini znaša 55 prebivalcev na km², kar je za polovico manj od slovenskega povprečja [SPRO, 2006]. Povprečna starost prebivalcev občine je po popisu prebivalstva iz leta 2002 38.8 let, slovensko povprečje je 39.5 leta.

Slika 12: Lega občine v Sloveniji [Wikipedia, 2006].

Slika 13: Občine osrednjeslovenske regije [Sožitje /.../, 2006]

4.1.2 Geografska umestitev občine

Občino sestavljata dve, pokrajinsko povsem različni enoti; severni del je nižinski svet Ljubljanskega barja, nadmorske višine okrog 300 metrov, ki proti jugu prehaja v Krimsko

hribovje, visoko od 700 do 1100 metrov. Najvišja vrhova sta Krim (1107 m) in sosednji Malinovec (1105 m). Posebna podenota v osrednjem delu občine je soteska reke Iške z vršajem, ki ga je nanesla. Soteska deli hribovje na dva dela, v Krimsko in Mokriško. [Benkovič, 2002]

Razen gozda občina nima pomembnejših naravnih bogastev. Naravne razmere za kmetijstvo niso ugodne ne na Barju ne v hribovju. Prometna odmaknjenost večine hribovskih vasi zavira razvoj nekmetijskih dejavnosti, v ravninskih naseljih pa razmah mnogih dejavnosti zavira bližina Ljubljane. Potencial imajo predvsem tiste dejavnosti, ki so povezane z rekreacijo, zato se pojavljajo težnje po večji turistični ponudbi. Redka poseljenost in pokrajinska privlačnost sta razloga, da je občina že postala rekreacijsko zaledje Ljubljane. Razvijata se izletniški in vikend turizem. [Benkovič, 2002]

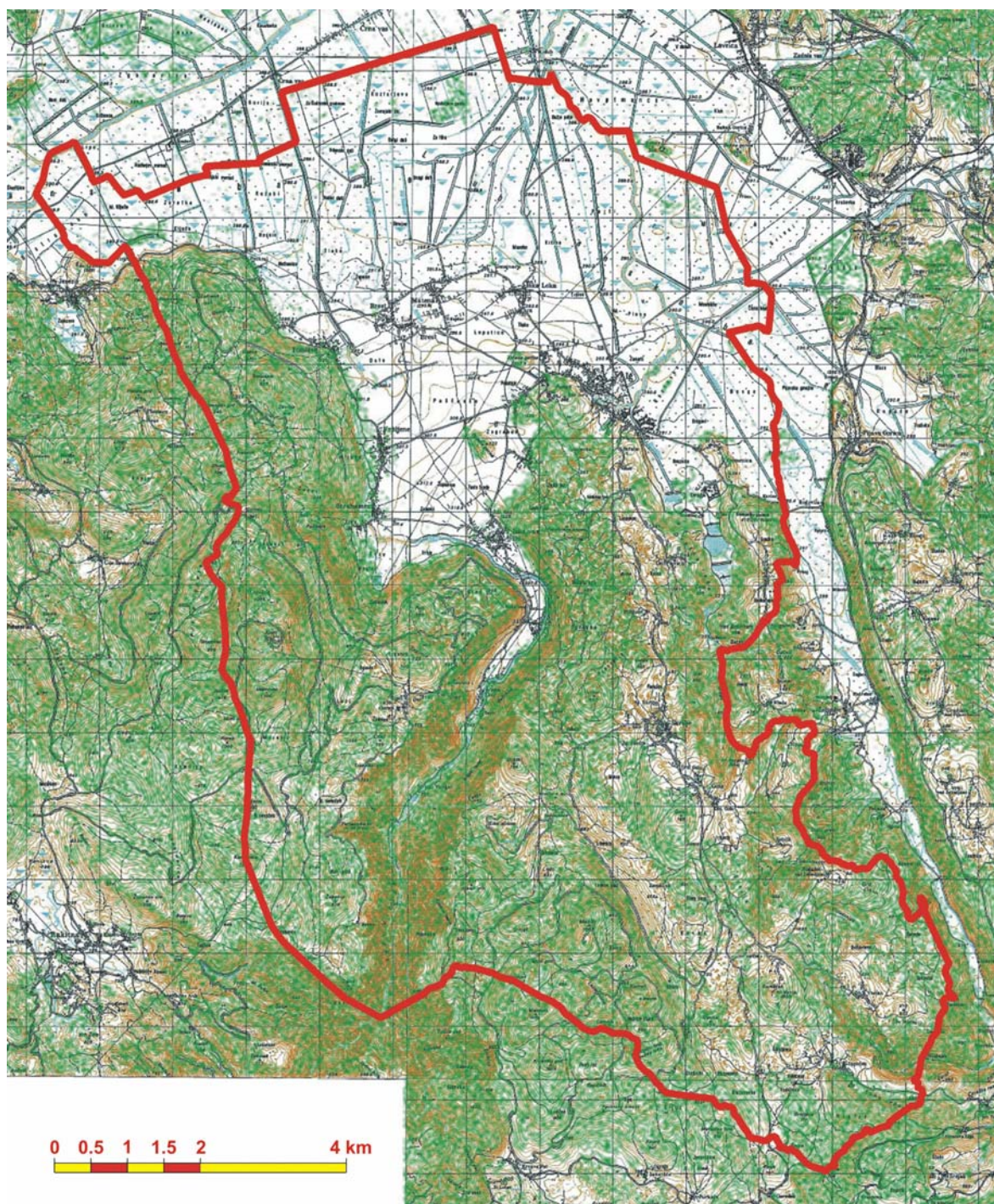
4.1.3 Poselitev

Območje je že dolgo poseljeno. Ig z okolico je namreč najbolj znan po najstarejši kulturi – kulturi koliščarjev, ki so tu živeli pred 6000 leti [Občina Ig, 2006].

V nižinskem predelu občine prevladujejo obcestna naselja s širokimi ulicami, medtem ko so za hribovje značilne gručaste vasi. Novogradnje na hribovitem območju nastajajo predvsem ob cesti Ig–Kurešček in v okolici posameznih vaških jeder. [SPRO, 2006]

Poselitev je v hribovitem delu občine redkejša od nižinskega in zajema le 1/4 občinskega prebivalstva, naselja so manjša in na prisojnih uravnava. [Benkovič, 2002]

Največje naselje je Ig, ki je tudi občinsko središče. Občina v svojem urbanem sistemu nima nobenega pomožnega oskrbnega središča na hribovitem delu občine in so naselja kvečjemu subcentralna. Enako velja tudi za vasi na južnem robu Barja. [SPRO, 2006]

Slika 14: Območje Občine Ig [DTK 25].

4.1.4 *Prebivalstvo*

Od šestdesetih let prejšnjega stoletja število prebivalcev raste, kar je predvsem posledica suburbanizacije – doseljevanja nekmečkega prebivalstva iz Ljubljane, saj so tukaj čisto okolje, mir in več prostora, hkrati pa so ljudje še vedno blizu svojim delovnim mestom. Najprej je bil velik naval priseljevanja na Ig, kjer je nastalo mnogo novih enostanovanjskih hiš in nekaj stanovanjskih blokov, od devetdesetih let pa je opazen porast števila prebivalcev v višje ležeča naselja, kjer je tudi bolj sončno podnebje. Veliko ljudi se za stalno naseli v svoje počitniške hišice. Stihijska in marsikje nedovoljena gradnja je pripeljala do številnih problemov – degradacije pokrajine, neurejenega odvajanja odplak, konfliktov med interesi domačinov in vikendašev oziroma priseljencev. [Benkovič, 2002]

Večina delovnoaktivnih ljudi in šolajoče se mladine se dnevno vozi v Ljubljano, ki poleg možnosti zaposlitve in izobraževanja daje vse storitve, ki jih ljudje potrebujejo [Benkovič, 2002].

Tudi v bodoče je pričakovati rast prebivalstva, predvsem s priseljevanji. Za primerjavo – delež mladega prebivalstva, starega do 14 let, je bil leta 1961 27 %, leta 2000 pa le še 16 %, delež prebivalstva nad 65 let pa je z 9 % leta 1961 narasel na 12 % leta 2000. Predvsem v hribovskih naseljih je starostna sestava izredno slaba. Četudi so nekatera naselja v zadnjih letih zabeležila precejšen porast števila prebivalcev, je težava v tem, da so to večinoma starejši ljudje, blizu upokojitve ali že upokojeni, ki nameravajo preostanek svojega življenja preživeti bliže naravi. To za prihodnji razvoj naselij ni vzpodbudno, saj lahko glede na večji delež starega prebivalstva pričakujemo večjo smrtnost, zaradi česar bo naravni prirastek negativen, obstoj naselij pa bo odvisen predvsem od priseljevanja. Staranje prebivalstva pomeni tudi zmanjševanje števila za delo sposobnih ljudi, kar lahko privede do socialnih problemov in zaraščanja kulturne krajine v okolici naselij. [Benkovič, 2002]

4.1.5 *Promet*

Glede na poplavne in močvirne lastnosti Barja preko njega niso vodile pomembnejše cestne povezave, ki so potekale mimo Vrhnike in Škofljice. Po rimski dobi so šele v začetku 19. stoletja ponovno povezali Ig in Ljubljano z izansko cesto. [Benkovič, 2002] Iga se je izognila tudi železnica, kar je pomenilo stagnacijo območja [SPRO, 2006].

Občinske ceste so asfaltirane in dobro vzdrževane, državne ceste pa so v zelo slabem stanju. Največji problem predstavlja izanska cesta, ki je zelo obremenjena, saj se po njej odvija večina osebnega in tovornega prometa tega območja, zato se zaradi nestabilnega terena, po katerem je speljana, zelo hitro uničuje. [Benkovič, 2002] Problematičen je tudi neasfaltiran odsek ceste Ig–Škofljica, ki je bistvena tovarna prometnica [SPRO, 2006].

4.1.6 *Pomembne ustanove*

Med pomembnejšimi ustanovami v občini so Center Dolfke Boštjančič Draga (socialno varstveni center za usposabljanje in varstvo mladine s posebnimi potrebami), na Igu sta Zavod za prestajanje kazni za ženske in odprti oddelek Zapora za moške ter Izobraževalni center za zaščito in reševanje Ministrstva za obrambo, kjer je tudi sedež mednarodne ustanove – Fundacije za razminiranje in pomoč žrtvam min v Bosni in Hercegovini [Benkovič, 2002].

4.2 **Razvojne možnosti občine**

Glede na naravne danosti je razvoj turizma in spremljajočih servisnih dejavnosti najboljša možnost razvoja občine, saj je turistični potencial občine zelo velik.

Prednostna območja varstva kulturne dediščine so sakralni spomeniki (cerkve, kapelice), vas Dobravica z okolico, izanski grad s parkom, stara jedra vasi in arheološka najdišča

[SPRO, 2006]. Ižanski grad, v katerem so sedaj ženski zapori, ali kakšen drug primeren objekt bi bilo možno preurediti v muzej in prostore za dejavnost kulture, izobraževanja in turizma. Muzej bi predstavljal zgodovino Ižancev na Ljubljanskem barju in v njegovem hribovitem zaledju. Uredili bi lahko tudi prostore za koncerte v dvorani in na prostem. [Sožitje /.../, 2006]

Gostinska ponudba v občini je dokaj skromna, tudi kmečki turizem ni razvit [Občina Ig, 2006]. Občina je ena redkih v Sloveniji, ki nima nastanitvenih zmogljivosti, izletniški turisti pa prinašajo v prostor več škode kot koristi – puščajo odpadke in ne dajo zaslužka domačinom. Barje postaja zaradi posebne termike priljubljeno zbirališče balonarjev in modelarjev, zato bi zanje bilo smiselno urediti prostor za zbiranje. Urediti bi bilo potrebno kolesarske, sprehajalne in učne poti ter jih opremiti z informativnimi tablami. V hribovitem delu občine je možen razvoj zimskega športno-rekreativnega turizma, saj so v tem delu ugodne klimatske razmere za razvoj tovrstnega turizma. [Sožitje /.../, 2006]

Večji zalogaj bi predstavljala postavitve rekonstrukcije kolišč na Ljubljanskem barju (koliščarsko naselje – skansen), ki bi bila izjemna turistična atrakcija. V ponudbo bi vključili tudi organizacijo delavnic (na primer prikaz življenja na koliščih) in podobno. [Sožitje /.../, 2006] Mostiščarska naselja spadajo v pionirsko obdobje evropske arhitekture, saj pomenijo zgodnje poskuse stavbarskega oz. prostorskega oblikovanja [Občina Ig, 2006].

Hrib Krim je od nekdanj ljubljanski vremenski prerok. Je zelo primeren za opazovanje osrednjega jedra slovenske dežele, kar so vedeli že avstrijski zemljemerci, ki so tu že v letih 1817–1828 postavili koordinacijsko izhodišče prve katastrske izmere dežel Kranjske, Koroške ter Primorske z Istro. Tu je še zmeraj trigonometrična točka I. reda št. 172. Krim je vedno bolj zanimiv tudi za številne planince. [Občina Ig, 2006]

Ostala turistično zanimiva območja so Kurešček, Iški vintgar in ribniki v dolini Drage. Te turistične točke in naselji Ig in Škrilje so podrobneje predstavljene v nadaljevanju naloge, ki se posveča predvsem urejanju prostora Občine Ig z vidika potreb invalidov.

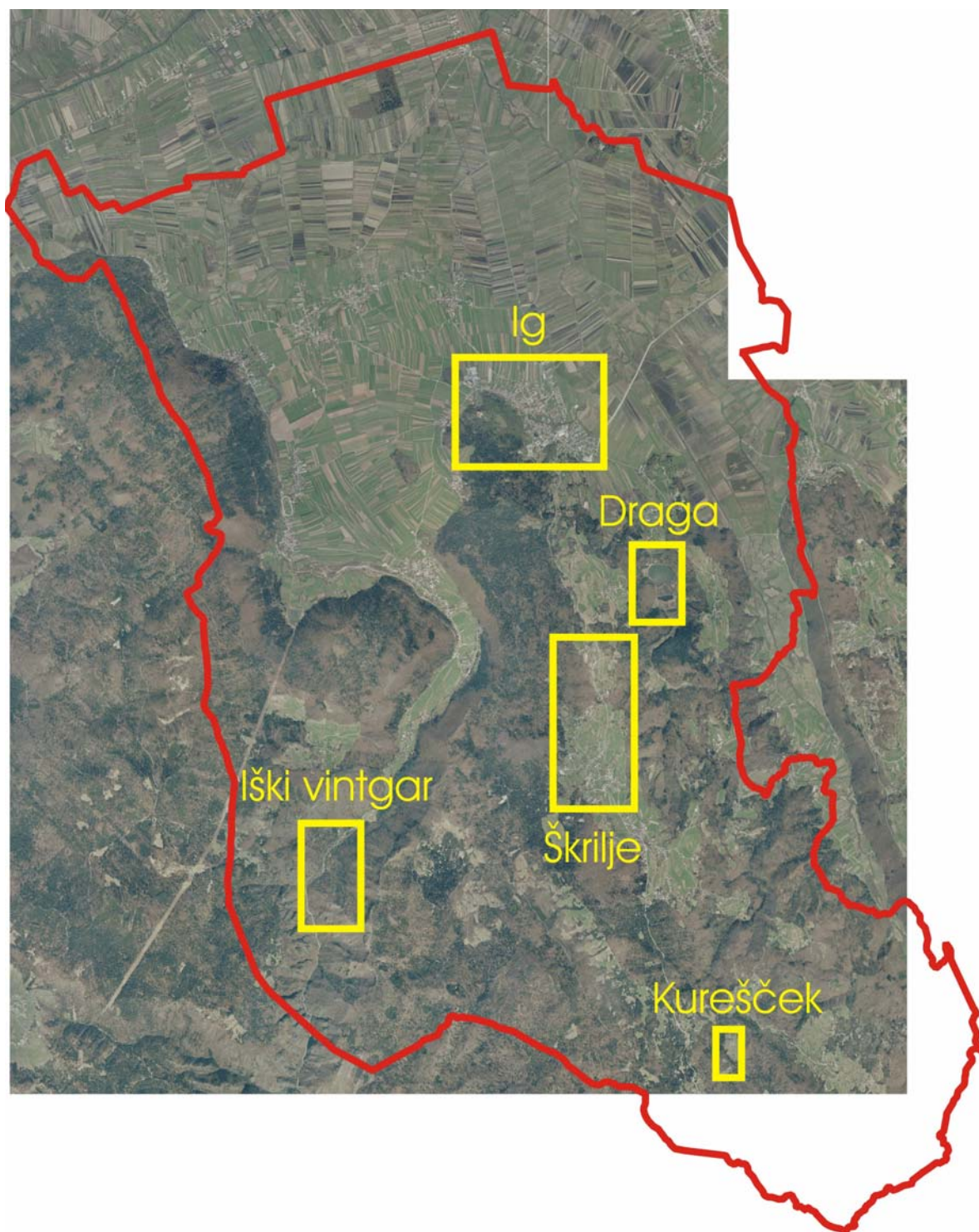
4.3 Analiza zunanjega odprtega prostora s predlogi rešitev

V analizo je zajet zunanji odprti prostor, ni pa opravljene analize notranjosti objektov. Obravnavani so nekateri javni objekti, izbrani glede na različnost, funkcijo in dostopnost objektov, del prometne mreže in prehodnost važnih turističnih točk. Pri javnih objektih so pregledani dostopi in vhodi v objekte. Poudarek je na dostopnosti za vozičkarje in gibalno ovirane. Dejstvo je, da v občini za slepe ni nikjer ustrezno urejenega okolja; če so poti ustrezno prehodne, pa zagotovo povsod manjkajo ustrezne označbe in napisi v Braillovi pisavi, zato bi bilo potrebno te pomanjkljivosti odpraviti.

V nalogi so obdelani: občinsko središče Ig, hribovsko naselje Škrilje, romarski kraj Kurešček ter dve naravni znamenitosti, Iški vintgar in ribniki v dolini reke Drage. Izbrana območja občine so najprej na kratko predstavljena, opisane so glavne grajene ovire na teh območjih in možnosti izboljšav. Opise dopolnjujejo fotografije stanja na terenu in shematski prikazi možnih, invalidom prilagojenih, ureditev prostora. Nekaj fotografij je s fotomontažo spremenjenih tako, da so na njih predstavljene možne odprave grajenih ovir. Obdelave fotografij so bile izdelane s programskimi orodji Pro/Engineer [www.ptc.com] in Adobe Photoshop [www.adobe.com].

Shematski prikazi ureditev območij so narisani na barvnih digitalnih ortofotih (DOF), in sicer z uporabo programskih orodij CorelDraw [www.corel.com] in AutoCAD [www.autodesk.com]. Lega območij urejanja glede na celotno občino so prikazana na sliki 15.

Območja, ki bi se dejansko prilagodila za invalide, bi bilo potrebno označiti z *mednarodnim znakom dostopnosti*.

Slika 15: Območje Občine Ig z označenimi izseki območij, na katerih so v nadaljevanju naloge prikazane rešitve ureditev izbranih lokacij.

4.3.1 Ig

Naselje Ig predstavlja središče istoimenske občine. V njem živi skoraj 40 % vseh prebivalcev občine [Občina Ig, 2006].

Po Vrišerjevi klasifikaciji je Ig centralno naselje druge stopnje z avtobusno postajo primestnega prometa, popolno osnovno šolo, pošto, vrtcem, knjižnico, bencinsko črpalko ambulanto, trgovinami, gostilnami in sedežem župnije. Je podpovprečno opremljeno središče, saj bi moralo imeti še vsaj lekarno, banko in policijsko postajo. [Benkovič, 2002]

Slika 16: Ig pred osemdesetimi leti – napajanje živine ob studencu [Benkovič, 2002].

V starih časih, ko ni bilo motoriziranih vozil, je lahko vso prometno dogajanje potekalo na istem nivoju in ni bilo potrebe po pločnikih. Danes Ig močno degradira tranzitni promet, zato je v planu izgradnja obvoznice severno od naselja [SPRO, 2006].

Na vzhodu Iga je v strategiji prostorskega razvoja občine predvidena gospodarska cona, kamor naj bi se lociral tudi občinski nakupovalni center. V središču Iga, na Govekarjevi cesti, nasproti občinske stavbe, je v načrtu gradnja večnamenskega objekta, v katerem bo del prostorov namenjen zdravstveni ambulanti, lekarni in knjižnici.

V analizo dostopnosti zaradi ograjenosti območij in omejitve gibanja niso zajeti Izobraževalni center za zaščito in reševanje, prostori zaporov in industrijski obrati, prav

tako pa so po subjektivni presoji izpuščeni gostinski lokali in servisi, ker se pri njih pojavljajo podobni problemi kot pri predstavljenih javnih objektih.

Po pregledu izbranih javnih objektov se je izkazalo, da se jih glede na njihovo dostopnost za gibalno ovirane ljudi, predvsem vozičkarje, lahko razvrsti v tri skupine:

- a) *Dostopni objekti*: objekti, ki so ustrezno dostopni za vozičkarje. Taki so objekti, v katere se dostopa po največ eni stopnici, visoki do 3 cm, ali pa je do objekta ustrezno speljana klančina. Prav tako imajo vhodna vrata svetlo širino vsaj 80 cm.
- b) *Pogojno dostopni objekti*: objekti, ki so za vozičkarje dostopni ob pomoči drugih ljudi. To so objekti, kjer je pred vhodom največ ena stopnica, višine do 15 cm, kar predstavlja višino cestnega robnika. Težava je lahko tudi s preozkimi vhodnimi vrati.
- c) *Objekti, nedostopni za vozičkarje*: v tretjo skupino so uvrščeni objekti, ki so za invalide nedostopni. To so objekti, kamor se dostopa po vsaj dveh stopnicah, prav tako pa ni urejenih klančin. Svetla širina vhodov je v tem primeru sekundarnega pomena.

Posamezni javni objekti na Igu so dobro dostopni, pred večino so postavljene grajene ovire. Vsi gostinski so praviloma pogojno dostopni ali nedostopni za invalide.

a) *Dostopni objekti*

Na Igu so dostopni naslednji javni objekti in prostori: župnijska cerkev (slika 17), dve izmed treh trgovin z živili (primer na sliki 18), pošta (slika 19), športna dvorana (slika 20), športno in otroško igrišče (slika 21), bencinski servis (slika 22), zdravstvena ambulanta, mrliška vežica na pokopališču, prostori športnega društva Mokerc in gasilski dom.

Slika 17: Dostopen vhod v župnijsko cerkev sv. Martina.

Slika 18: Prilagojen dostop in vhod v lokalno trgovino z živili Tuš.

Slika 19: Ustrezen dostop in vhod v pošto ter parkirišče za invalide pred stavbo.

Slika 20: Klančina in vhod v športno dvorano, kamor lahko kot gledalci in igralci vstopajo tudi invalidi.

Slika 21: Vhoda na športno in otroško igrišče, kamor lahko pridejo tudi vozičkarji.

Slika 22: Dostopni prostori bencinskega servisa. Oviro predstavljajo le police pod nadstreškom pred stavbo, ki invalidom in ostalim onemogočajo prehod po pločniku.

b) *Pogojno dostopni objekti*

V to skupino so razvrščeni: obe enoti otroškega vrta, praktično vsi gostinski lokali, stavba občinske uprave in knjižnica. Pred večino objektov se pojavlja po ena stopnica, pri knjižnici pa je večja težava v preozkem pločniku pred stavbo. Primera različnih rešitev dostopa do objekta sta prikazana za stavbo občinske uprave (sliki 23 in 24) in knjižnico (sliki 25 in 26).

Obstoječe stanje:

Slika 23: Vhod v stavbo občinske uprave, ki ga ovira visoka stopnica. Zaradi urejenih poglobitev robnikov pločnika je dostop na pločnik pred objektom za vozičkarje možen tako levo kot desno od tega vhoda v stavbo.

Predlog rešitve:

Slika 24: Ureditev dostopa do vhoda v stavbo občinske uprave s klančino, ki hkrati ljudem preprečuje nepremišljeno stopanje naravnost na parkirišče.

Zaradi obstoječega preozkega in poškodovanega pločnika na delu Troštove ulice, ki ga invalidi trenutno ne morejo uporabljati, predlagam, da se pločnik obnovi in razširi, na cesti mimo knjižnice pa uvede enosmerni promet iz smeri Banije proti Govekarjevi cesti, saj se bi s tem izognili tudi nevarnemu vključevanju v promet s Troštove ulice na Banijo (slika 57).

Obstoječe stanje:

Slika 25: Nizka stopnica pri vhodu v knjižnico in frizerski salon ter približno pol metra širok pločnik pred stavbo.

Predlog rešitve:

Slika 26: Razširitev in ureditev pločnika na Troštovi ulici ter znižanje stopničke pred vhodom v knjižnico.

c) *Objekti, nedostopni za vozičkarje*

To skupino predstavljajo naslednji objekti in prostori: osnovna šola, trgovina Mercator v središču Iga, krajevna mesnica, prostori krajevnega urada, trgovine z gradbenim materialom, pokopališče in tudi stanovanjski bloki v Zagorici pod Kamno Gorco.

Osnovna šola, ki je po besedah ravnateljice bila obnovljena med letoma 2000 in 2005, ima okoli svoje stavbe kar nekaj nevarnih točk: oba glavna vhoda v objekt sta popolnoma nedostopna za vozičkarje, prav tako pa niso ustrezno urejeni nivojski prehodi med posameznimi ravnmi terena (slika 27). Stopnišče na severni strani šole (slika 28) je zaradi številčnosti stopnic, velike višinske razlike in izteka stopnišča neposredno na ulico zelo nevarno za šolarje in bi se ga dalo bolje izvesti z drugačno obliko in izvedbo. Stopnišče na južni strani objekta (slika 29) je prav tako možno bolje rešiti, predlog, prilagojen tudi za invalide, je prikazan na sliki 30. Sicer je šola za vozičkarje dostopna samo posredno, in sicer skozi vhod v športno dvorano.

Slika 27: Nedokončana ureditev okolice osnovne šole.

Slika 28: Stopnišče pred vhodom v osnovno šolo na severni strani objekta popolnoma onemogoča dostop vozičkarjem.

Obstoječe stanje:

Slika 29: Stopnišče pred južnim vhodom v osnovno šolo.

Predlog rešitve:

Slika 30: Ureditev dostopa do južnega vhoda v osnovno šolo: zamenjava dela stopnišča s klančino, podaljšanje stopnišča na desni po celotni liniji, postavitve varovalnih ograj in prestavitve koša za smeti na ustreznejšo lokacijo.

V nadaljevanju sta prikazani še možni rešitvi dostopa v trgovino Mercator (sliki 31 in 32) in na pokopališče (sliki 33 in 34), kjer je trenutno zaradi preozke odprtine med stebri v času izven pogrebov in drugih obredov za vozičkarje dostop onemogočen.

Obstoječe stanje:

Slika 31: Nedostopni vhod v trgovino Mercator.

Predlog rešitve:

Slika 32: Zamenjava visokih stopnic z nižjimi in bolj udobnimi, dograditev klančine in postavitve ograj.

Obstoječe stanje:

Slika 33: Preozka odprtina vhoda za vozičkarje na pokopališču.

Predlog rešitve:

Slika 34: Prestavitev vrat na takšno oddaljenost od ograje, da je mogoč prehod vozičkarjev skozi odprtini v zidu.

Vhod trgovine z gradbenim materialom je v to skupino uvrščen zaradi nesmotrne postavitve bankomata z zastorom na začetek klančine, saj je s tako izvedbo otežena tako uporaba bankomata kot klančine za vse uporabnike (sliki 35 in 36). Glede na dovolj prostora ob objektu je možna tako prestavitev klančine kot bankomata na ustreznije mesto. Ena izmed rešitev je prikazana na sliki 37.

Slika 35: Neustrezno izvedena klančina pod bankomatom ob trgovini z gradbenim materialom v Gasilski ulici – za vozičkarje je otežena uporaba tako bankomata kot klančine.

Obstoječe stanje:

Slika 36: Pogled na stavbo trgovine z gradbenim materialom še s parkirišča.

Predlog rešitve:

Slika 37: Prostor za ustrežnejšo namestitev bankomata.

Prometna analiza Iga zajema parkirna mesta za invalide in prilagojenost pločnikov za potrebe invalidov.

Na Igu so naslednja javna parkirišča:

- na parkiriščih pred pošto (slika 19) in športno dvorano, kjer sta označeni parkirni mesti za invalide, prvo samo s talno označbo, drugo tudi s prometnim znakom,
- ostala večja parkirišča so pred pokopališčem, ob stanovanjskih blokih v Zagorici, pred osnovno šolo (za zaposlene v šoli), pred stavbo občinske uprave (slika 38) in pred dvema trgovinama z živili – na teh parkiriščih je sicer možno parkiranje za vozila invalidov, ni pa zanje posebej označenih parkirnih mest; ker je na teh parkiriščih dovolj prostora, je potrebno na njih označiti parkirna mesta, namenjena parkiranju vozil invalidov,
- ob trgovini Mercator je urejeno parkirno mesto za kratkočasno parkiranje vozil kupcev kar na pločniku ob objektu (slika 39), kar zelo ovira promet pešcev; tukaj tudi ni možno zagotoviti parkirnega mesta za vozila invalidov, najbližje invalidom prilagojeno parkirno mesto je ob športni dvorani.

Slika 38: Parkirišče pred občinsko stavbo.

Slika 39: Možnost parkiranja za nakupovalce Mercatorja na pločniku ob trgovini.

Ob stanovanjskih blokih v Zagorici je poleg označitve parkirnih mest za invalide potrebno zagotoviti prehodnost pešpoti s poglobitvami robnikov pločnikov in vzdrževanjem ustrezne prehodnosti stez (brez jam, izboklin ipd). Da bi lahko pot med bloki in pokopališčem brez dodatnih težav prehajali vozičkarji, kolesarji in ostali mimoidoči, bi bilo potrebno znižati višino dela robnika v dolžini med 80 in 100 cm med cesto proti industrijskemu obratu Kig in parkiriščem pred stanovanjskimi bloki (sliki 40 in 41). Takšen robnik je tudi možna alternativa pločniku pri ločitvi poti za pešce od ceste v primerih, kadar prepogosti izvozi iz dvorišč in stranskih cest zahtevajo nepraktično in prepogosto dvigovanje in spuščanje nivoja pločnika z višine robnika na višino ceste in nazaj. Rešitev je enostavna, poceni in preprosta za izvedbo, pešci pa so delno zavarovani pred vožnjo vozil po pločniku. Njene slabosti so v težjem čiščenju pločnika, težavi z odvodnjavanjem meteornih vod in v tem, da jo vozniki lahko spregledajo.

Obstoječe stanje:

Slika 40: Robnik med parkiriščem stanovanjskih blokov in cesto do industrijskega obrata Kig preprečuje vožnjo avtomobilom, onemogoča pa tudi prehod vozičkarjem.

Predlog rešitve:

Slika 41: Poglobitev robnika na mestu nujnega prehoda, da se omogoči pot za vozičkarje in druge kolesčkarje.

V kraju je tudi avtobusno postajališče (slika 42), kjer ustavljajo avtobusi medkrajevnega javnega potniškega prometa. Potrebno bi bilo izvesti primerno poglobitev pločnika zaradi vozičkarjev, za potnike, predvsem za tiste s prizadetostjo vida in sluha, pa urediti tudi ustrezne informativne table z voznimi redi avtobusnih linij.

Slika 42: Avtobusno postajališče.

Na splošno so pločniki zelo kritična točka Iga. Le manjši del jih je ustrezno izvedenih, zato so za invalide zelo neprimerni in neuporabni.

Na pločnikih se pojavljajo razne ovire:

- nad površine pločnikov ponekod raste rastlinje,
- nekateri odseki imajo neravne pohodne površine – motijo luknje, izbokline, razpoke, pokrovi jaškov, ki segajo izven nivoja pločnika, mesta, kjer so bili pločniki nekvalitetno krpani, neustrezno izvedeno odvodnjavanje površin,
- moteče so vertikalne ovire, kot so na pločnike neustrezno postavljeni drogovi javne razsvetljave in prometnih znakov, hidranti (sliki 43 in 44), smetnjaki in kesoni za smeti,
- pesek, sneg in drugi materiali, ki ovirajo prehod po pločnikih.
- neustrezno ali neizvedene poševnine in poglobitve robnikov pločnikov na križiščih: s prestrnim naklonom (slika 45), s pragom med poglobljenim delom robnika in cestiščem, s preozko širino ali neustrezno smerjo poglobitve robnika.

Pločniki se marsikje neustrezno prekinejo ali zožajo zaradi ograj in zgradb tik ob cestiščih (slika 49), na nekaterih odsekih so ob cestah pločniki samo na eni strani cestišča (slika 47), drugod jih sploh ni (slika 48), ponekod pa so izvedeni samo nekakšni otoki pločnikov, nepovezani v celoto od križišča do križišča, saj so z obeh strani prekinjeni z v površino pločnika postavljenimi ograjami (slika 53). To predstavlja veliko neprehodnost poti in nevarnost za vozičkarje, saj morajo le-ti namesto pločnikov uporabljati cesto. Vsa ta nevarna mesta postanejo posebno kritična pozimi, ko se ob in na pločnike ob cestah napluži sneg, zato je takrat prehodnost pločnikov in poti zelo zreducirana.

Območja, kjer so pločniki zadovoljivo rešeni, so v manjšini. Tak je na primer del pločnika na Baniji (slika 50), ponekod so primerno izdelani pločniki le na krajšnih odsekih (slika 46). Poleg tega po celotnem naselju manjkajo oziroma so praktično nevidni zaznamovani prehodi za pešce, ki bi jih bilo nujno potrebno (ponovno) označiti (slike 51, 52 in 54).

Obstoječe stanje:

Slika 43: Hidrant na že tako ozkem pločniku.

Predlog rešitve:

Slika 44: Ustreznejša postavitev hidranta.

Slika 45: Prestrm naklon pločnika onemogoča udobno gibanje gibalno oviranih ljudi.

Slika 46: Ustrezen naklon pločnika omogoča lažje gibanje gibalno oviranih ljudi.

Slika 47: Na delu Ljubljanske ceste manjka pločnik na eni strani ceste, zato predstavlja ta del ulice nevaren odsek za vozičkarje.

Slika 48: Na delu Ljubljanske ceste, kjer manjka pločnik na obeh straneh ceste, so se invalidi prisiljeni gibati po ozkih bankinah, kar vozičkarjem predstavlja neprijetno vožnjo, vsem invalidom pa je odsek ceste izredno nevaren zaradi neposredne bližine motoriziranega prometa.

Slika 49: Zaradi hiše v ozadju se prekine ustrezna širina pločnika na Baniji. Pri sprednji hiši bi namesto dvignjenega kratkega dela pločnika lahko bil položen le robnik, kot je izvedeno tudi na sliki 40, ali zaščitna ograja na mestu robnika.

Slika 50: Zadovoljiv pločnik na Baniji.

Obstoječe stanje:

Slika 51: Skupina nevarnosti na križišču ceste Zabrv in Gasilske ulice: pokrovi infrastrukturnih vodov so izven nivoja cestišča, pločnik je brez poglobitve robnika, na mostu je porušena ograja, križišče je brez zebre.

Predlog rešitve:

Slika 52: Predlog ureditve križišča: popravljena ograja na mostu, poglobljen robnik in narisana zebra za označitev prehoda za pešce, s čimer se olajša gibanje invalidov ter poveča njihova varnost pri prečkanju ceste.

Slika 53: Prekinjen pločnik zaradi ograje, segajoče v prostor pločnika.

Slika 54: Na glavnem križišču na Igu ni nikjer označenega prehoda za pešce.

Navedene neustrezne izvedbe pločnikov je potrebno čim prej reševati; tako z rekonstruiranjem in dograjevanjem pločnikov, ustrezno prestavitvijo ograj, drogov in drugih ovir. Pločnike je na nevarnih odsekih potrebno zavarovati z ograjami in mostovi, prehode preko križišč in na drugih pešcem pomembnih odsekih pa je potrebno označiti z zaznamovanimi prehodi za pešce, s čimer bo doseženo varno gibanje pešcev, tako invalidov kot ostalih.

Na odsekih cest, kjer navedenih rešitev ni možno izvesti, je potrebno uvajati druge ukrepe za varnejše gibanje pešcev: postavitev opozorilnih tabel, graditev talnih grbin za umiritev prometa na cestišču, s čimer dosežemo zmanjšanje hitrosti mimovozečih vozil, in iskanje nadomestnih poti za vodenje peš prometa.

Sredi Iga se začetek ceste od glavnega križišča proti Škofljici (cesta Zabrv) zelo zoži na mostu in ob sosednji stanovanjski stavbi, kot je razvidno s slik 55 in 56. Tukaj se zelo težko srečujejo nasproti se vozeča vozila, za pešce, vozičkarje in kolesarje pa sta ta prehod in nadaljevanje poti proti vzhodu naselja zelo nevarna, saj na posameznih odsekih ali pločnika ni ali je neustrezno izveden (slika 53).

Slika 55: Nevarna zožitev ceste na začetku ceste Zabrv, ob glavnem križišču na Igu.

Slika 56: Pogled na zožitev ceste na začetku ceste Zabrv z druge strani.

Tako predlagam ureditev nove poti za pešce, ločene od motoriziranega prometa; ta pot bi potekala po Ljubljanski cesti in Čolnarski ulici. Zgraditi bi bilo potrebno most čez reko Ižico, da bi se pot lahko nadaljevala po Rastuki do Zabrv. Za zagotovitev večje varnosti bi bilo potrebno dograditi mrežo pločnikov na delu Ljubljanske ceste in na Zabrv.

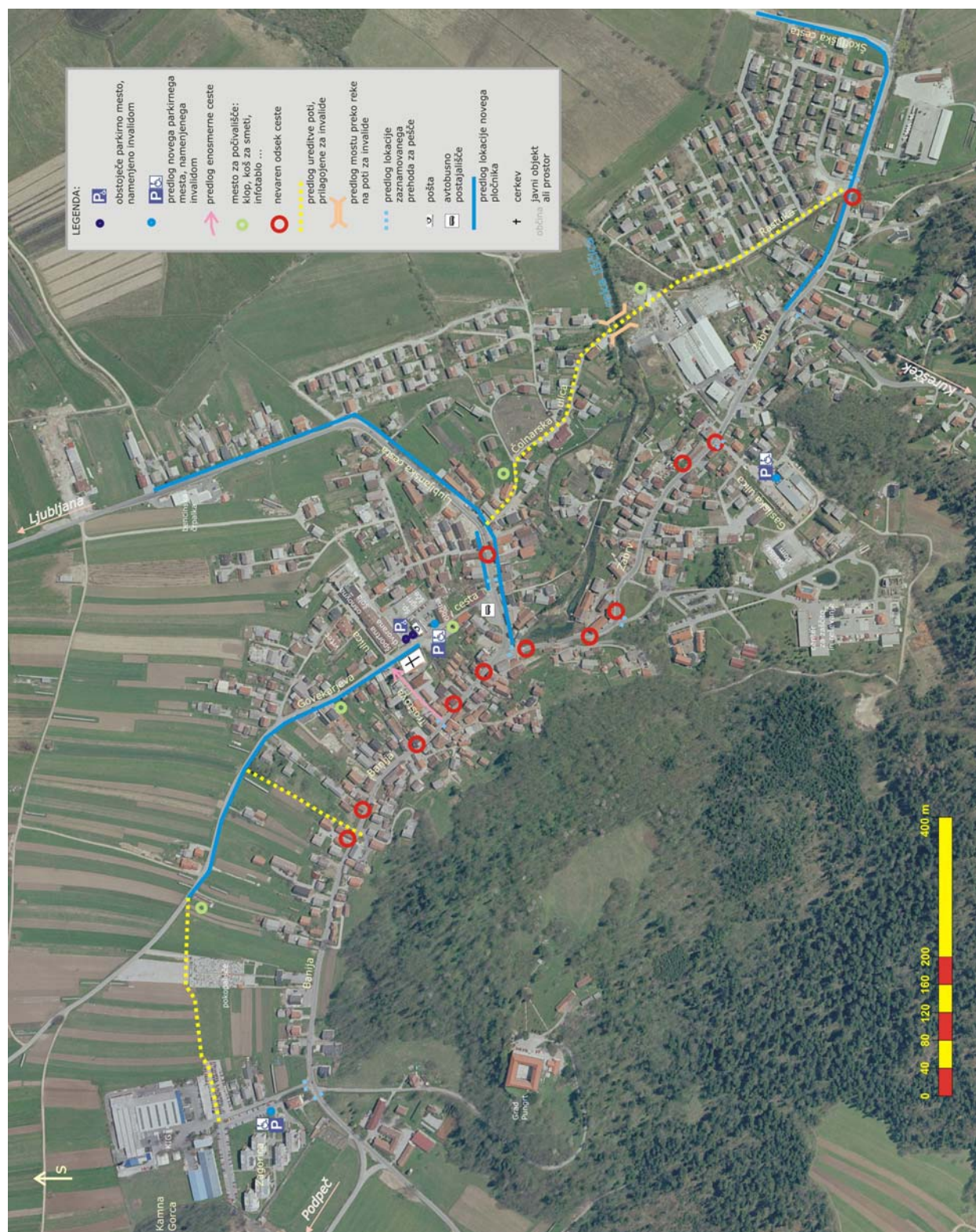
Na cesti od glavnega križišča proti zahodu (cesta Banija) je prav tako več nevarnih odsekov: nekaj hiš sega v prostor pločnika, zato se pločnik tam prekine ali vsaj zoža tako zelo, da po njem ni možna varna hoja, sploh pa ne vožnja invalidskega vozička. Kot rešitev prehodnosti tega območja predlagam ureditev nadomestne poti, vzporedne Baniji, ki bi

potekala po Govekarjevi cesti po urejenem pločniku, mimo pokopališča do stanovanjskih blokov pod Kamno Gorco. Z vsaj eno povezavo bi bilo smiselno prečno povezati obstoječo pot po Baniji s predlagano potjo po Govekarjevi cesti.

Označeni so predlogi za obnovitev ali novo označitev zaznamovanih prehodov za pešce in nakazana je predlagana uvedba enosmernega prometa na delu Troštove ulice.

S temi izboljšavami bi se za invalide in druge pešce, predvsem šolarje, povečala varnost pri gibanju po kraju.

Glavne nevarne prometne točke Iga in predlagane rešitve izboljšave prehodnosti območja so shematsko prikazane na sliki 57 na naslednji strani.

Slika 57: Shematski prikaz ureditve naselja Ig.

4.3.2 Škrilje

Poleg Iga, centralnega naselja v ravninskem delu občine, je kot vzorec urejanja naselja v hribovitem terenu in na podeželskem območju bilo obdelano naselje Škrilje.

Največje naselje hribovitega dela občine je Golo s 336 prebivalci, sledita Škrilje z 291 in Dobravica s 136 prebivalci [Občina Ig, 2006]. Za analizo urejanja so bile Škrilje izbrane zaradi njihove lege ob prometni glavni cesti Ig – Kurešček.

V Škriljah je opaziti veliko novih hiš. V času med zadnjima popisoma se je število prebivalstva povečalo za več kot 90 % [Orožen Adamič, 1996, in Občina Ig, 2006]. V Škriljah ni nobene javne zgradbe. Tako je analiza ureditve naselja za potrebe invalidov zajela samo prometno mrežo.

Promet po glavni cesti Ig – Kurešček je kar gost, zaradi urejene in široke ceste vozila praviloma prehitro vozijo. Na cesti se v velikem številu pojavljajo tudi kolesarji, posebno ob vikendih čez vse leto. Ob cesti bi bilo potrebno v strnjenem delu ob glavni cesti urediti pločnik (slika 59) in na nekaterih lokacijah, na primer pri avtobusnih postajališčih, označiti prehode za pešce. Na odsekih, kjer je naklon ceste prestrm za nenaporno gibanje vozičkarjev, bi ob pločnikih bilo potrebno zagotoviti počivališča z vodoravnimi uravnavami terena. V kraju je nevaren cestni odsek nepregleden ovinek (slika 61), vsekan v skalo, ki bi ga bilo potrebno varneje urediti (osvetlitev, morebiti tudi postavitve cestne grbine za umiritev prometa) (slika 62).

Na cestah do posameznih zaselkov v naselju (slika 60) je promet zelo redek, zato tam ni potrebno posebno urejanje cestišč za potrebe invalidov, zagotovljeno pa mora biti dobro odvodnjavanje meteornih voda ter očiščenost in vzdrževanost cestnih površin.

Shema ureditve naselja za potrebe invalidov je prikazana na sliki 58.

Slika 58: Shematski prikaz ureditve naselja Škrilje.

Slika 59: Glavna cesta skozi naselje potrebuje pločnik vsaj na eni strani cestišča. Dobro je, da so z ograjami zavarovani kritični deli ceste.

Slika 60: Del naselja, umaknjen od glavne ceste. Na takšni cesti zaradi preredkega prometa ni smiselno posebej urejati prilagoditev za invalide. Dovolj je že, da so odstranjene luknje in druge ovire na cesti.

Obstoječe stanje:

Slika 61: Nevaren, nepregleden ovinek.

Predlog rešitve:

Slika 62: Ureditev pločnika in razsvetljave.

4.3.3 Kurešček

Kurešček je 826 metrov visok vrh z verskim središčem, ki ga obiskujejo romarji vseh vrst. Zaradi izstopajoče lege so na vrhu v času turških vpadov kurili opozorilne kresove, po čemer je vrh tudi dobil svoje ime. V 15. stoletju je na tem mestu zrasla romarska Marijina cerkev, ki so jo med II. Svetovno vojno poškodovali, leta 1970 pa je pogorela. [Občina Ig, 2006] Od leta 1992 na njenem mestu stoji nova cerkev, v katero so iz Želimelj vrnili izviren kip Marije Kraljice Miru [Ljubljana, 2006]. Kurešček je tako oživiljen romarski kraj

[Občina Ig, 2006], na katerem se v velikem številu zbirajo verniki iz Slovenije in drugih evropskih držav [Sožitje /.../, 2006].

Gozd, ki okoli cerkve ovira razgled na bližnjo in daljno okolico, bi bilo vsaj na določenih mestih poti in okoli cerkve smiselno odstraniti, da bi Kurešček ponovno postal razgledna točka in bi tudi invalidi – vozičkarji lahko uživali v razgledu po pokrajini.

Glede na to, da je Kurešček (slika 63) romarsko središče, ki naj bi ga obiskovali tudi bolni in obnemogli, je zelo neprilagojen za invalide. Ob dejstvu, da je bila cerkev obnovljena pred nekaj leti, je zelo moteče, da ni nikakršnih prilagoditev za invalide. Stopnišče ob glavnem vhodu delno, ob stranskem pa popolnoma onemogoča dostop za vozičkarje. Tako predlagam, da se vsaj pri glavnem vhodu zanje uredi klančina (sliki 65 in 66), poleg tega je potrebno urediti ter v času romanj in drugih velikih prireditev za invalide rezervirati parkirna mesta tik ob cerkvi in ob nekoliko nižje ležečem pokopališču, saj so za ostale obiskovalce predvidena parkirna mesta ob bližnjem planinskem domu. Vozičkarji tudi ne morejo do molilnice na prostem (slika 64), saj dostopi do nje niso prilagojeni za njihove potrebe – so prestrmi, s preveč neravnim terenom ipd.

Slika 63: Pogled na cerkev.

Slika 64: Molilnica na prostem.

Obstoječe stanje:

Slika 65: Stopnice pred glavnim vhodom.

Predlog rešitve:

Slika 66: Ureditev klančine pred glavnim vhodom.

Del terena je zaradi boljše mobilnosti vozičkarjev nasut, prostora za ureditev dovolj položnega dostopa do cerkve je okoli objekta dovolj. Za vozičkarje bi bilo potrebno vsaj del pohodnih površin okoli cerkve tlakovati ali asfaltirati.

Cesta na Kurešček od odcepa z glavne ceste do cerkve je na nekaj odsekih makadamska, zato bi jo bilo za lažjo dostopnost obiskovalcev potrebno v celoti asfaltirati. Tiste vozičkarje, ki se pripeljejo le do planinskega doma, se mi zdi smiselno do cerkve voditi kar po cesti, saj na njej ni veliko motoriziranega prometa, poleg tega je cesta utrjena in večinoma ustrezno položna, na napornejših strmih odsekih ceste pa bi bilo ob cestišču potrebno urediti počivališča za obiskovalce.

Križev pot (slika 67) je trenutno popolnoma nedostopen za vse fizično slabše pripravljene obiskovalce. Stopnišče ob koncu poti pod cerkvijo (slika 68) prav tako predstavlja veliko oviro, saj onemogoča prehod vozičkarjem, visoke stopnice brez držajev pa so težava tudi za ostale gibalno ovirane ljudi. Za zagotovitev prehodnosti tega dela predlagam ureditev nove poti, ki bi se začela pod stopniščem in bi tekla pod parkiriščem do cerkve. Z večjimi posegi – predvsem utrditvijo in razširitvijo steze, postavitvijo ograj in počivališč ter zagotovitvijo večje položnosti poti z manjšimi nakloni in s serpentinami – bi lahko celoten križev pot postal prevozen tudi za vozičkarje. Prav tako bi se od križevega pota lahko

odcepila pot do molilnice in naprej do ceste, s čimer bi se zagotovila dostopnost molilnice. Takšna ureditev območja bi predstavljala veliko obogatitev verskega doživljanja za invalide in ostale obiskovalce Kureščka.

Shema ureditev poti in parkirišč na Kureščku, prilagojenih za invalide, je predstavljena na sliki 69.

Slika 67: Korenine in odseki strmega terena invalidom onemogočajo hojo po križevem potu.

Prilagoditev terena za potrebe vozičkarjev bi zahtevala veliko dela in stroškov. Za zagotovitev varnosti ob strmem pobočju bi bilo pot potrebno speljati serpentinasto in jo zavarovati z ograjo.

Slika 68: Stopnišče ob koncu križevega pota predstavlja nepremagljivo oviro za vozičkarje, zato je zanje potrebno zagotoviti dostop do cerkve po novi poti, speljani mimo stopnišča. Prav tako na stopnišču manjkajo ročaji za ljudi, ki se težje gibljejo.

Slika 69: Shematski prikaz ureditve Kureščka.

Na Visokem, nasproti odcepa za Kurešček, začne prijetna sprehajalna pot proti Hrastju (slika 70). Pot poteka po gozdu, je utrjena in večinoma dovolj položna, da se po njej lahko sprehodijo tudi invalidi.

Slika 70: Sprehajalna pot pod Kureščkom.

4.3.4 Iški vintgar

Tektonski premiki in reka Iška so oblikovali več kot 10 km dolgo in od 300 do 400 metrov globoko sotesko Iški vintgar. V njej je polno posebnosti, kot so spodmoli, balvani, slapovi, dolomitne igle, kraški izviri in jame ter stolpi, naravna okna in mostovi. [Benkovič, 2002]

V soteski rastejo mnoge redke rastlinske vrste, npr. črni bor, hrast graden, med njimi so številne alpske rastline, kot so čvrst šaš, rododendron, dvocvetna vijolica, kranjski jeglič in kronice [Ljubljana, 2006] ter živijo redke živali, npr. potočni rak [Sožitje /.../, 2006].

Sotesko na večjih strminah obkrožajo gozdovi, zato je bilo včasih pridobivanje in spravilo lesa iz njih precej oteženo. Večino posekanega lesa so spehali po drčah, v času visokih vod pa so les plavili po vodi navzdol. Les so lovili pri Grabljah, kjer so še danes na levem bregu v prodišču vidni koli, ki štrle iz kamenja. Ob teh kolih – grabljah – se je les ustavil in so ga nalagali na vozove ter ga z volovsko ali konjsko vprego vozili do žag ali skladišč za nadaljnjo predelavo in uporabo. [Občina Ig, 2006]

Za krajše in lažje sprehode po soteski do Grabljah je urejena kilometer dolga pot na levem bregu reke. Pri strmi velikanski skali, na debeli prodni sipini, kjer se konča široka pot, se je

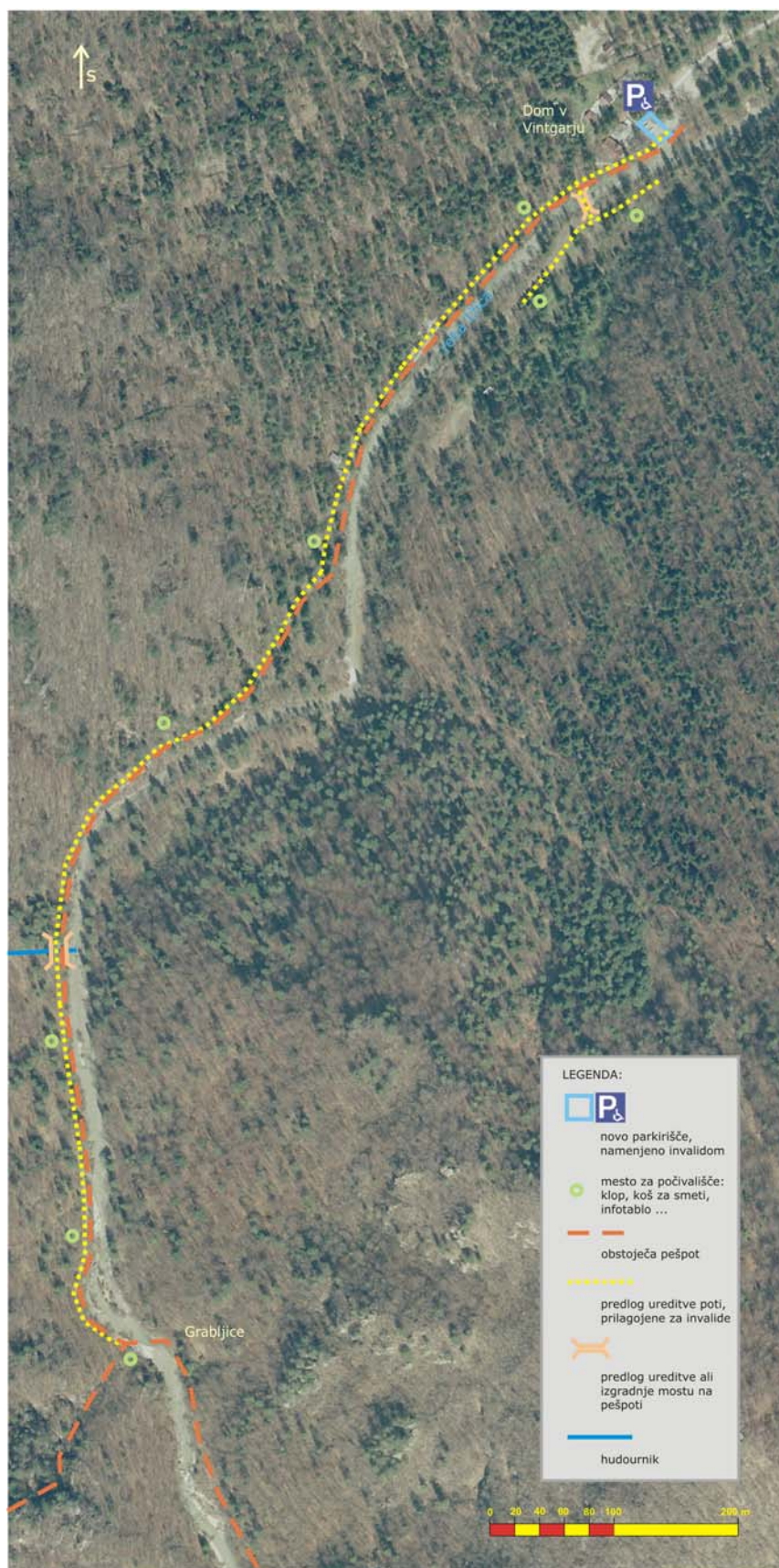
tistim, ki hočejo izlet v sotesko nadaljevati, potrebno sezuti, zavihati hlačnice in v nekaj naglih korakih prebresti mrzlo reko. Na drugem desnem bregu jih čaka udobna dvigajoča se in spuščajoča evropska pešpot E6. [Občina Ig, 2006]

Poleti se najpogumnejši obiskovalci kopajo v sicer mrzli in hudourniški reki, najdejo pa se tudi primerni kotički za sončenje. [Vijavaja, 2006]

Naravne lepote in čisti zrak, ki jih nudi soteska je potrebno ustrezno varovati in uvesti režime in pravila obnašanja za obiskovalce v smislu ohranjanja dediščine in naravnega okolja. Teren je zelo razgiban in je izhodišče za številne izlete, pohode v hribe ali pa le za sprehod po poti soteske. Potrebno bi bilo urediti bregove Iške na določenih mestih in ob urejenih kopališčih ponuditi gostinsko storitev in druge servisne dejavnosti (izposoja ležalnikov, športnih rekvizitov ipd). [Sožitje /.../, 2006]

Opisano je razlog, da je v nalogi zajet predlog ureditve dela Iškega vintgarja tudi za invalide. Poleg tega dolina do Grabljic proti nima večjih višinskih razlik, kar olajšuje dostop vozičkarjem. Shematski prikaz možne ureditve poti v delu soteske prikazuje slika 71.

Tako bi za invalide bilo možno prilagoditi približno kilometer dolgo pešpot od Doma v Vintgarju (slika 72) do Grabljic; ta odsek je večinoma dovolj širok in utrjen (slika 73), da bi se ga z nekaj posegi dalo ustrezno urediti, predvsem z izboljšanjem pohodne površine steze. Na nekaterih odsekih poti bi bilo potrebno izravnati tla (motijo namreč skale, korenine, jame, prečna nagnjenost poti, razritost poti zaradi hudournika (sliki 75 in 76)), drugod zagotoviti dostope do reke tudi za vozičkarje (slika 74). Nevarnejše odseke poti bi bilo potrebno zavarovati z ograjami, na klančinah narediti počivališča za vozičkarje in popraviti most čez reko (sliki 77 in 78), ker je trenutno zelo nevarno izveden. Za večjo informiranost obiskovalcev bi bilo potrebno postaviti informativne table (tudi v Braillovi pisavi) ob glavnih znamenitostih soteske (ob posebnih in tipičnih rastlinah, kamninah ...). Urejenost soteske pa bi bilo potrebno zagotoviti tudi s klopmi in koši za smeti, pot bi bilo potrebno redno vzdrževati in odstranjevati moteče veje, popravljati posledice deževij (odpravljati struge meteornih vod, nanešeno kamenje) ipd.

Slika 71: Shematski prikaz ureditve Iškega vintgarja.

Slika 72: Invalidom dostopen Dom v Vintgarju, manjkajo urejene sanitarije za invalide.

Slika 73: Lahko prehodni del poti, ki ne zahteva bistvenih izboljšav.

Slika 74: Eno izmed mest, kjer bi za invalide lahko prilagodili dostop do vode s položno in utrjeno klančino.

Obstoječe stanje:

Slika 75: Hudourniški potok, ki teče preko poti in ovira prehodnost steze.

Predlog rešitve:

Slika 76: Ureditev mostu čez potok.

Obstoječe stanje:

Slika 77: Nevaren začetek zasilnega mostu čez reko Iško.

Predlog rešitve:

Slika 78: Ureditev začetka mostu s klančino in stopnicami. Obnoviti je potrebno celoten most.

4.3.5 Ribniki v Dragi

V dolini med Dobravico in Sarskim je osem ribnikov, ki naj bi nastali zaradi kopanja gline za opekarno, kotanje pa je zalila voda. Nekateri menijo, da so nastali načrtno v 18. stoletju za gojenje rib. Bajerji so od leta 1986 zavarovani kot naravni spomenik, v katerem je zavarovana hidrološka, botanična in zoološka naravna dediščina. Najbolj znana sta ribnika po imenih Rakovnik in Veliki ribnik. Zaradi bujnega vodnega in obvodnega rastlinja je tu življenjski prostor mnogih redkih živali in rastlin. Tako med 150 vrstami ptic najdemo tudi ogroženega orla belorepca, ribjega orla, kosca, belo štokljo in želvo močvirsko sklednico, med rastlinami pa beli lokvanj. [Benkovič, 2002] Pogosto ob ribnikih srečamo čopastega ponirka, ki je našel svoje mesto v občinskem grbu [Občina Ig, 2006].

Slika 79: Občinski grb. [Sožitje, 2006]

Območje je primerno za različne vrste rekreacije, kot so na primer kolesarjenje, sprehodi po naravi, pozimi pa lahko na zaledenelih ribnikih drsamo ali se odpravimo na tek na

smučeh po okolici. Ob ribnikih lahko najdemo tudi ribiče, ki bolj za zabavo kot za res lovijo ribe. [Vijavaja, 2006]

Bajerji so zaščiteni kot naravni spomenik, zato na območju niso dopustni veliki posegi v prostor. Bi pa bilo potrebno ob ribnikih postaviti več informativnih tabel, klopi in koše za smeti (sliki 80 in 81), urediti parkirišča za obiskovalce, vzdrževati poti itd.

Za razliko od Iškega vintgarja, ki ga obvladuje predvsem bučna reka, predstavljajo stoječe vode bajerjev obiskovalcem drugačno doživetje narave. Cesta ob ribnikih je makadamska (slika 82), zato je za vozičkarje manj primerna, a vseeno prevozna. Poti med samimi ribniki zaradi močvirnatih tal in izredno goste poraslosti okolice z rastlinjem večinoma niso primerne za gibanje vozičkarjev. Glede na to, da je območje znano predvsem kot zatočišče številnih vrst ptic, bi bilo smiselno voditi predvsem slepe in slabovidne, saj imajo boljše razvit sluh ter bi tukaj uživali v različnosti oglašanja ptic in drugih živali. Blizu ribnikov poteka v dolini in na pobočju pod naseljem Dobravica urejena gozdna učna pot (slika 83). Ker se strmo vzpne v hrib, ni dostopna za vozičkarje, tudi slepi potrebujejo spremstvo. Ob samih ribnikih bi bilo dobro postaviti informativne table ob pomembnih rastlinah in urediti nekaj opazovališč živali za obiskovalce. Prav tako bi bilo dobro na informativni tabli ob parkirišču ali ob lovskem domu objaviti informacije o morebitnih možnostih vodenega opazovanja ptic in drugih znamenitostih območja.

Shema dostopnih poti za vozičkarje ob ribnikih je prikazana na sliki 84.

Obstoječe stanje:

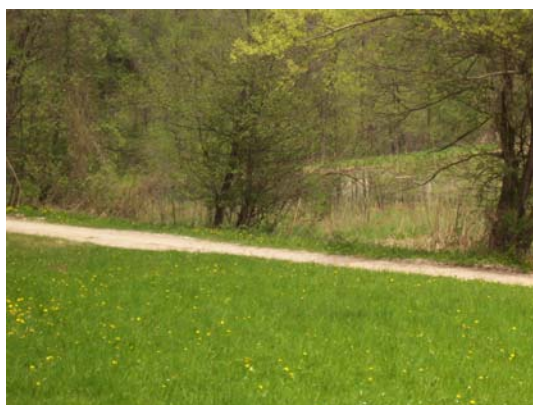

Slika 80: Pogled na del največjega ribnika.

Predlog rešitve:

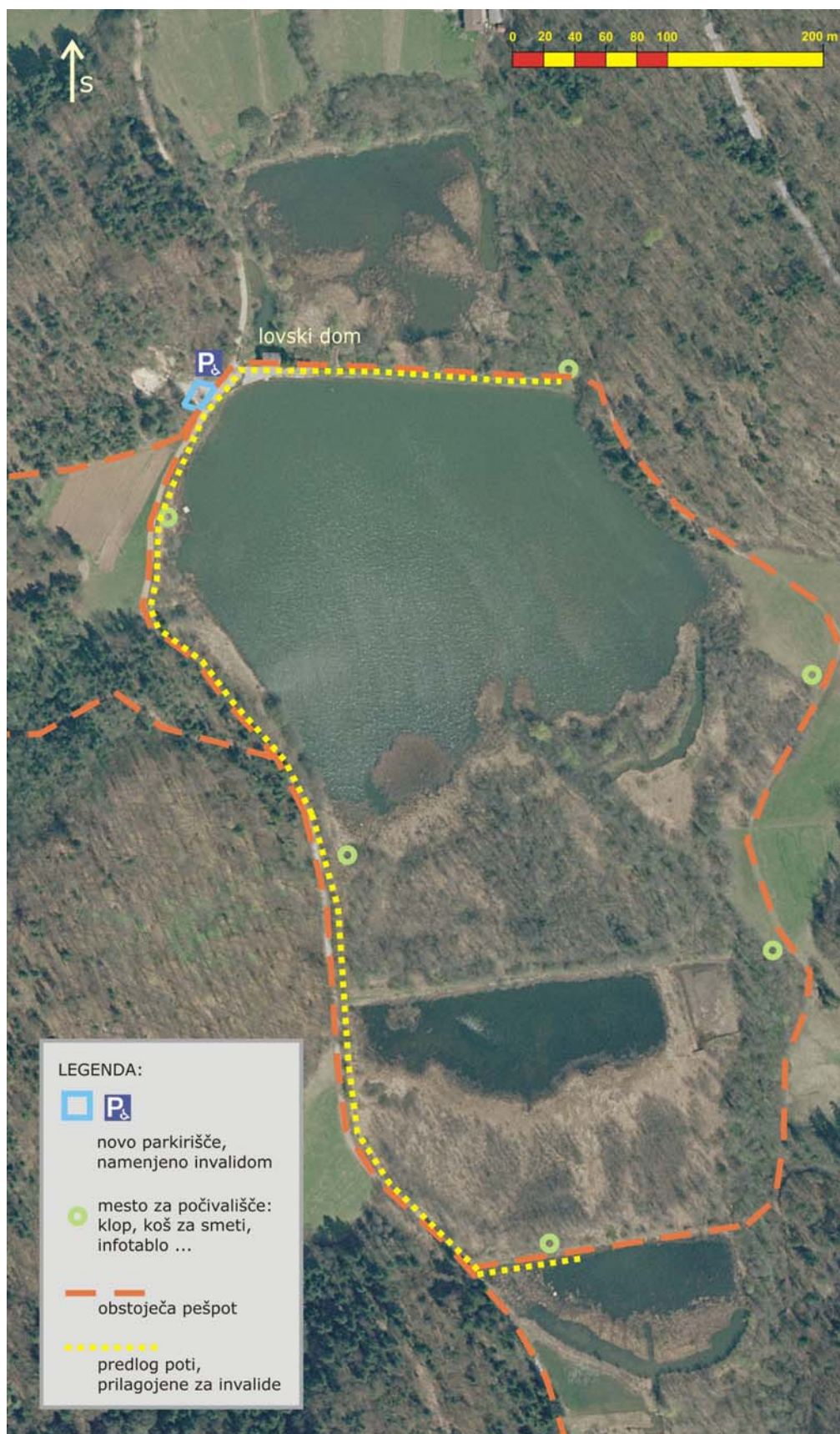
Slika 81: Postavitev klopi in informativnih tabel ob poti.

Slika 82: Pogled na del makadamske poti ob ribnikih.

Slika 83: Gozdna učna pot, ki je zelo strma in na nekaterih delih težko prehodna. Ob znamenitostih na poti so postavljene informativne table.

Slika 84: Shematski prikaz ureditve poti ob ribnikih v Dragi.

4.3.6 Posplošitev ureditev izbranih območij na celotno Občino Ig

V prejšnjih podpoglavjih je bilo prikazanih nekaj rešitev na izbranih območjih občine. Nekaj izboljšav se da prenesti še na ostali del občine, saj se po celotni občini pojavljajo enake težave: neustrezno izvedeni višinski prehodi med pločniki in cestami, nezavarovani mostovi (brez ograj, s štrlečimi ovirami v prostor), neurejene bankine (slika 85), poškodovana cestišča, manjkajoči pločniki skozi strnjena naselja, vertikalne in horizontalne ovire na poteh, izvennivojska izvedba pokrovov infrastrukturnih jaškov itn.

Slika 85: Nevarna bankina, ki otežuje hojo invalidom ob cesti.

Ker je mobilnost invalidov omejena, je nesmiselno načrtovati popolno prehodnost celotnega odprtega prostora občine. Invalidi so običajno vezani na lastni prevoz, tako da je bolj nujno zanje zagotavljati urejena parkirna mesta ob lokacijah, kamor želijo priti, in na teh mestih lokalno urejati prostor tako, da bo prilagojen potrebam invalidov. V nalogi so prikazane samo glavne grajene ovire, ki invalidom onemogočajo gibanje in komunikacijo, ter nakazane možnosti rešitev in izboljšav, njihovo natančno izvedbo pa morajo točneje načrtovati in izpeljati pristojni strokovnjaki, predvsem arhitekti in gradbeniki.

Območje občine je raznoliko, zato lahko ponudi nekaj različnim uporabnikom, med njimi tudi invalidom. Zanje predstavlja največji problem dostopnost. Že iz Ljubljane je vožnja po Ižanki zelo neprijetna in lahko predstavlja napor občutljivejšim invalidom, saj je cesta v slabem stanju in bi jo bilo potrebno popraviti.

Tudi prometne povezave znotraj občine niso ustrezne za invalide; večina glavnih cest je neprimernih za gibanje invalidov, zato bi bilo zanje potrebno skozi strnjena naselja zgraditi pločnike. Prav tako bi med nekaterimi sosednjimi naselji in med deli posameznih naselij lahko za invalide uredili varnejše poti, umaknjene od cest, ki bi bile seveda na voljo tudi ostalim pešcem in drugim nemotoriziranim uporabnikom prometa.

Občina ponuja obiskovalcem obilo možnosti za sprostitev in rekreacijo (pohodništvo, trekking, kolesarjenje). Žal pa je veliko koticov kulturne, zgodovinske in arhitekturne dediščine ter naravnih znamenitosti skritih ali slabo dostopnih in označenih. Potrebno bo več narediti za prepoznavnost območja – urediti celostno podobo in medijsko prepoznavnost ter turistične informacije o občini (zloženke, informativne table), urediti gostinsko (ekološke kmetije), turistično (čebelarstvo, konjenišvo, uvedba hipoterapij, tudi za invalide) in prenočitveno ponudbo, razgledne točke, posebno ob cesti Ig–Kurešček, kjer se na več mestih odpira čudovit razgled na Ljubljano in okoliško hribovje.

Občina še nima svojega turističnega zemljevida. Pri izdelavi le-tega in ostalega propagandnega materiala občine bi bilo smiselno razmisliti tudi o tem, da bi se na njih označile tudi turistične točke in poti, ki bi se prilagodile za invalide. S tem bi se Občina Ig lahko v širšem prostoru predstavlja kot humana, invalidom prijazna občina.

Seveda pa je o dogajanju v občini potrebno osveščati lokalno prebivalstvo, tudi o prednostih in možnostih turizma, saj bo le tako potekal razvoj občine v zadovoljstvo vseh – domačinov in turistov. Glede na lego občine je večina obiskovalcev tukaj le nekaj ur, verjetno pa bi jih vsaj nekaj ostajalo dlje časa, če bi bile zagotovljene prenočitvene kapacitete. Občina je namreč ena redkih v državi, ki skoraj nima prenočitvenih kapacitet (izjema je le Planinski dom na Kureščku), zato je potrebno temu področju v bodoče nameniti več pozornosti in zagotoviti prenočišča, tudi za invalide.

Poleg tega bi se dalo umeščati nove dejavnosti v prostor, na primer oskrbo starostnikov in ljudi s psihičnimi ali fizičnimi težavami.

V evropskih deželah se ta oblika dopolnilne dejavnosti vse bolj uveljavlja. Pomeni alternativno možnost domovom za ostarele oziroma ustanovam s hospitalnim značajem.

Bivalno okolje, ki ga nudi kmetija in podeželska sredina, je za nekatere od teh ljudi dosti bolj sprejemljivo. Poleg tega nudi bivanje na kmetiji možnost za delovno terapijo in ohranjanje stika z naravo. Spričo prezasedenosti oziroma pomanjkanja prostora v domovih za starostnike in rehabilitacijskih centrih pri nas utegne biti ta oblika dopolnilne dejavnosti na kmetijah zanimiva tudi s širšega družbenega vidika, še posebej v okolici velikih urbanih centrov. Kazalo bi jo močno pospeševati in materialno spodbujati, zahteva pa od ljudi na kmetiji posebna znanja in občutek za razumevanje problemov ostarelih in zdravstveno prizadetih ljudi. [Sožitje /.../, 2006]

Biti tako blizu mesta in hkrati praktično v divjini, kot to omogoča Občina Ig, je zadovoljstvo za marsikoga, invalidom pa lahko predstavlja izredno prednost, saj še težje od neinvalidov dostopajo do takšnih krajev. Največjo težavo predstavlja vozičkarjem premagovanje višinskih razlik, saj morajo za to morajo vložiti ogromno energije. Če so takšni prehodi in dostopi ustrezno urejeni, je to zanje veliko vredno. Seveda ni smiselno spreminjati celotnega območja in uničevati prostora z izredno dragimi in eksotičnimi prilagoditvami. Če pa bomo urejali invalidom prijazno vsaj najbolj pomembne lokacije v prostoru, bo to v veliko zadovoljstvo tako njim kot tudi ostalim ljudem, saj bomo tako vso skupaj lažje uporabljali grajeni prostor.

5 ZAKLJUČEK

Institucionalizacija, medikalizacija in tabuizacija obravnave invalidov, ki so jo praviloma izvajali v preteklih stoletjih, je pustila posledice na vseh ravneh družbenega dojetja invalidov. Dandanes družba v praksi zaradi njihovih fizičnih, duševnih ali drugih okvar invalidov še vedno ne upošteva kot enakopravne državljanke ter jim krati priznane pravice glede prostega gibanja in dostopa do informacij, neodvisnega življenja in podobno.

Izločanje invalidov iz družbe je pripeljalo do neupoštevanja potreb invalidov pri načrtovanju in urejanju grajenega okolja, zaradi česar imamo težave tudi ostali ljudje, kadar postanemo začasno ali trajno funkcionalno ovirani.

V zadnjih desetletjih se povečuje število ljudi, ki zahtevajo njihovim omejitvam prilagojen grajeni prostor. To so vedno številčnejši starostniki, bolniki, invalidi, poškodovanci, otroci v otroških vozičkih, uporabniki različnih športnih in drugih pripomočkov. Na srečo so se v zadnjih letih invalidi in ostali prizadeti, zakonodajalci, pristojne institucije in javnost začeli zavedati resnosti težav zaradi grajenih in drugih ovir ter govoriti o tem. Kljub temu se spremembe in prilagajanje prostora pogosto rešujejo prepočasi, nesistematično in nedosledno.

Projektom izboljšave grajenega prostora, ki se v zadnjih letih vrstijo v Sloveniji, se v medijih namenja zelo malo prostora, prav tako se institucije, ki vodijo te projekte, premalo povezujejo med seboj in z ustreznimi strokovnjaki. Problemi se pojavljajo tudi v primerih, ko se nekatere prilagoditve izvedejo samo zato, da se zadosti zakonom, ne pa, da bi se stanje na terenu dejansko izboljšalo. Takšni so primeri poglobitev robnikov obstoječih pločnikov, ki so marsikje izdelane tako, da jih invalidi še vedno ne morejo varno prečkati. Prav tako je znotraj same zakonodaje kar nekaj nedoslednosti in nepoznavanja invalidske tematike; med drugim so v neskladju z mednarodnim standardom označena parkirna mesta za invalide, glede na pravilnik je vozičkarjem še vedno onemogočen vstop v javne objekte, ki so manjši od določenega cenzusa, invalidi se pogosto srečujejo tudi z nepotrebni birokratskimi ovirami.

Na področju invalidom prilagojenega urejanja prostora bo tako potrebno še mnogo narediti, tako pri informiranju sedanjih in bodočih strokovnjakov, ki se ukvarjajo z grajenim okoljem, kot pri dejanskem izboljševanju prostora, izpopolniti in hkrati zaostri bo potrebno zakonodajo, prav tako pa ni zanemarljivo področje osveščanja širše javnosti o tej tematiki.

Pri proučevanju Občine Ig kot vzorčnega primera sem ugotovila, da je dokaj neprilagojena za invalide, ima pa v svojih naseljih in na glavnih turističnih točkah dovolj prostora, da bi se stanje dalo precej izboljšati že z dokaj preprostimi rešitvami. Diplomska naloga obravnava grajene ovire in predlaga možnosti njihovih odstranitvev. Prikazuje, da lahko tudi z enostavnimi in relativno poceni rešitvami v prostoru bistveno olajšamo gibanje invalidov in s tem posledično izboljšamo njihovo življenje.

Popolnemu elaboratu analize prostora in izdelavi rešitev in odstranitvev grajenih ovir v občini bi bilo potrebno nameniti dosti več časa, predvsem pa to ne bi smelo biti delo le nekaj ljudi, ampak skupine strokovnjakov z različnih področij, k sodelovanju pa bi morali povabiti tudi invalide, predstavnike občine in ostalo zainteresirano javnost.

Podobno kot v Občini Ig je stanje tudi drugod po Sloveniji; nekoliko več se grajeni prostor prilagaja potrebam invalidov v večjih mestih in turističnih krajih, najmanj na podeželju. Stanje je odvisno tudi od tega, koliko so vodstva posameznih občin in pristojnih institucij zainteresirana za spremembe. Temu področju bo v bodoče potrebno nameniti več pozornosti in vložiti več truda za izpeljavo projektov dostopnosti grajenega prostora.

Danes si ljudje želimo preživeti življenje v čim bolj kvalitetnem okolju, tako naravnem kot grajenem. Da bi dosegli tako raven, moramo zadostiti željam in potrebam čim večjega deleža prebivalstva. Z upoštevanjem prilagoditev prostora za invalide, starostnike in ostale funkcionalno ovirane ljudi bomo ustvarili grajeno okolje, v katerem se bomo vsi dobro počutili in lažje funkcionirali. Invalidom prijazna dežela pa bomo postali takrat, ko ne bomo potrebovali oznak, da so poti, javna prevozna sredstva in javni objekti prilagojeni za invalide, temveč bo to postalo tako samo po sebi umevno, da se bo pri vsakem načrtovanju in urejanju prostora upoštevalo potrebe invalidov – ne zaradi zakonodaje in standardov, temveč zaradi osveščenosti strokovnjakov in njihovega izostrenega čuta za potrebe soljudi.

VIRI IN LITERATURA

- Beckman, M. (1976) *Building for everyone : The Disabled and the Build Enviroment in Sweden (A Contribution to the United Nations Conference on Human Settlements)*. Stockholm, Ministry of Housing and Physical Planning: str. 30, 31.
- Benkovič, M. (2002) *Geografski oris Občine Ig*. V: Krim odmev bo dal : zbornik Občine Ig 2002. Preinfalk, M. (ur.), Ig, Občina Ig: str. 233, 234, 239–242, 244, 245, 251–253.
- Degener, T. (2005) *Invalidi in človekove pravice – pravni okvir*. V: Človekove pravice in invalidi : zbornik esejev. (Zbirka Človekove pravice in invalidi, 1. knjiga, 2. izdaja) Uršič, C. (ur.), Kroflič, M. (ur.), Tomič, Z. (ur.), Redžepovič, A. (ur.), Ljubljana, ZDIS, Inštitut RS za rehabilitacijo: str. 29, 33, 35, 39.
- *DOF – digitalni ortofoto*, format *tiff*. Številke listov: E2202, E2203, E2204, E2205, E2206, E2207, E2214, E2215, E2216, E2312, E2313, E2314, E2315, E2322, E2323, E2324, E2325, E2332, E2333, E2334, E2335, E2336, E2342, E2343, E2344, E2345, E2346. (2005) Geodetska uprava RS (uporabljeni DOF-i so last Občine Ig).
- *DTK 25 – Državna topografska karta merila 1 : 25 000*, format *tiff*. Številke listov: 124410 (1992), 124411 (1992), 124412 (1992), 124413 (1992), 133310 (1992), 133311 (1992), 133312 (1992), 133313 (1992), 292210 (1995), 292211 (1995), 292212 (1995), 292213 (1995), 301110 (1997), 301111 (1997), 301112 (1997), 301113 (1997), 301310 (1997), 301311 (1997), 301312 (1997), 301313 (1997). Geodetska uprava RS (uporabljeni listi so last Občine Ig).
- Fatur – Videtič, A. (2005) *Projekt Občina po meri invalidov*. V: Glasilo ZDIS, št. 2/2005, letnik 2, Miran Krajnc (ur.). Ljubljana, ZDIS: str. 7, 8.
- Galeša, M. (ur.) (1996) *Standardna pravila za izenačevanje možnosti invalidov (pripravili Združeni narodi)*. Ljubljana, Urad Vlade RS za invalide: str. 20–47.

- Hočevar, T. (2004) *Projekt Občina po meri invalidov*. V: Glasilo ZDIS, št. 1/2004, letnik 1, Miran Krajnc (ur.). Ljubljana, ZDIS: str. 5, 6.
- *ISO 7000-0100 – Provision for the disabled or handicapped persons*. (1989) V: ISO 7000 : 1989 – Graphical symbols for use on equipment – Index and synopsis. Geneva, ISO (slovenski standard prevzel Slovenski inštitut za standarizacijo leta 1995): str. 5.
- Kroflič, M. (2005) *Slovenija v Evropi dveh obrazov*. V: Človekove pravice in invalidi : zbornik esejev. (Zbirka Človekove pravice in invalidi, 1. knjiga, 2. izdaja) Uršič, C. (ur.), Kroflič, M. (ur.), Tomič, Z. (ur.), Redžepovič, A. (ur.), Ljubljana, ZDIS, Inštitut RS za rehabilitacijo: str. 15–17.
- Lindquist, B. (2005) *Standardna pravila za izenačevanje možnosti invalidov – nov dokument OZN*. V: Človekove pravice in invalidi : zbornik esejev. (Zbirka Človekove pravice in invalidi, 1. knjiga, 2. izdaja) Uršič, C. (ur.), Kroflič, M. (ur.), Tomič, Z. (ur.), Redžepovič, A. (ur.), Ljubljana, ZDIS, Inštitut RS za rehabilitacijo: str. 71–73.
- Ljubljana. V: www.ljubljana.si/si/turizem/ [4. 4. 2006].
- MDDSZ – Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. V: www.gov.si/mddsz/ [4. 4. 2006].
- *Nacionalne usmeritve za izboljšanje dostopnosti grajenega okolja, informacij in komunikacij za invalide*. Uradni list RS, št. 113/2005, z dne 16. 12. 2005. V: zakonodaja.gov.si/ [4. 4. 2006].
- Občina Ig. www.obcina-ig.si/ [4. 4. 2006].
- Orožen Adamič, M. (ur.) (1996) *Priročni krajevni leksikon Slovenije*. Ljubljana, Mladinska knjiga: str. 304.
- *Popis 2002*. Statistični urad RS. V: www.stat.si/popis2002/ [4. 6. 2006].

- *Pour une architecture attentive : Guide del l'adaption de l'environnement construit aux besoins des personnes handicapees*. (1981) Geneva, Nations unies: str. 14.
- *Pravilnik o prometni signalizaciji in prometni opremi na javnih cestah*. Uradni list RS, št. 46/2000, z dne 31. 5. 2000. V: zakonodaja.gov.si/ [5. 5. 2006].
- *Pravilnik o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavb*. Uradni list RS, št. 97/2003, z dne 10. 10. 2003. V: zakonodaja.gov.si/ [4. 4. 2006].
- Pumpernik, D. (1997) *Invalidnost – od diskriminacije proti enakopravnosti*. V: Neodvisno življenje najtežje gibalno oviranih : zbornik. Zupan, A. (ur.), Uršič, C. (ur.), Ljubljana, Inštitut RS za rehabilitacijo: str. 42, 46, 47, 48.
- Quinn, G. (2005) *Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah ter invalidnost: pojmovni okvir*. V: Človekove pravice in invalidi : zbornik esejev. (Zbirka Človekove pravice in invalidi, 1. knjiga, 2. izdaja) Uršič, C. (ur.), Kroflič, M. (ur.), Tomič, Z. (ur.), Redžepovič, A. (ur.), Ljubljana, ZDIS, Inštitut RS za rehabilitacijo: str. 77, 82.
- Ramovš, J. (2003) *Staranje prebivalstva V: Kakovostna starost – Socialna gerontologija in gerontagogika*. Ljubljana, Inštitut Antona Trstenjaka: str. 225.
- SIST – Slovenski inštitut za standarizacijo. V: www.sist.si/ [16. 6. 2006].
- *SIST ISO/TR 9527, Gradnja objektov – Potrebe invalidov in drugih funkcionalno oviranih ljudi v stavbah – Smernice za projektiranje*. (2002) Ljubljana, Slovenski inštitut za standarizacijo: 31 str.
- *Sožitje med mestom in podeželjem – delovni osnutek elaborata (razvojni program podeželja)*. Regionalna razvojna agencija ljubljanske urbane regije. V: www.rralur.si/ [4. 4. 2006].

- *SPRO – Program priprave Strategije prostorskega razvoja Občine Ig (osnutek)*. V: www.obcina-ig.si/ [4. 4. 2006].
- *Statistični letopis 2005 (2005)* Smrekar, T. (ur.), Ljubljana, Statistični urad RS. Letnik 44: str. 77, 79, 193.
- Šuštaršič, B. (2002) *Izenačevanje v obdobju tranzicije – Standardna pravila za izenačevanje možnosti invalidov v Sloveniji. (Uvod)* V: Uresničevanje standardnih pravil za izenačevanje možnosti invalidov – Poročilo posebnega poročevalca Komisije Združenih narodov za socialni razvoj za obdobje 2000 – 2002 in priporočila. (Zbirka Človekove pravice in invalidi, 3. knjiga, 1. izdaja) Cveto Uršič (ur.), Marjan Kroflič (ur.), Ljubljana, Svet invalidskih organizacij Slovenije, ZDIS, Inštitut RS za rehabilitacijo: str. 14.
- Šuštaršič, B. (2005a) *Odpravljamo negativna stališča do invalidov. (Predgovori)* V: Nacionalni informativni dnevi 2005 – Nediskriminacija in enake pravice invalidov v zakonodaji : zbornik predavanj. Uršič, C. (ur.), Tabaj, A. (ur.), Portorož, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve: str. 11.
- Šuštaršič, B. (2005b) *Predgovor*. V: Človekove pravice in invalidi : zbornik esejev. (Zbirka Človekove pravice in invalidi, 1. knjiga, 2. izdaja) Uršič, C. (ur.), Kroflič, M. (ur.), Tomič, Z. (ur.), Redžepovič, A. (ur.), Ljubljana, ZDIS, Inštitut RS za rehabilitacijo: str. 12.
- UN Enable – United Nations Enable (2003) *Accessibility for the Disabled – A Design Manual for a Barrier Free Environment. 1 – Urban Design : 2 – Signage*. V: www.un.org/esa/socdev/enable/ [11. 6. 2006].
- Uršič, C. (2002) *Madridska deklaracija*. Ljubljana, Svet invalidskih organizacij Slovenije: str. 1.
- Uršič, C. (2005a) *Med teorijo in prakso (Razmišljanje ob pripravi delovnih tez zakona o izenačevanju možnosti za invalide)*. V: Nacionalni informativni dnevi 2005 – Nediskriminacija in enake pravice invalidov v zakonodaji : zbornik

- predavanj. Uršič, C. (ur.), Tabaj, A. (ur.), Portorož, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve: str. 24, 25, 26.
- Uršič, C. (2005b) *Človekove pravice invalidov in vključevanje Slovenije v EU*. V: Človekove pravice in invalidi : zbornik esejev. (Zbirka Človekove pravice in invalidi, 1. knjiga, 2. izdaja) Uršič, C. (ur.), Kroflič, M. (ur.), Tomič, Z. (ur.), Redžepovič, A. (ur.), Ljubljana, ZDIS, Inštitut RS za rehabilitacijo: str. 21, 22.
 - Uršič, C. (ur.), Kroflič, M. (ur.) (1998) *Koncepcija razvojne strategije invalidskega varstva v Sloveniji*. V: Človekove pravice in invalidi : zbirka mednarodnih dokumentov. (Zbirka Človekove pravice in invalidi, 2. knjiga, 1. izdaja) Ljubljana, ZDIS, Inštitut RS za rehabilitacijo, Svet invalidskih organizacij Slovenije: str. 301.
 - Uršič, C., Kroflič, M. (2005) *Predgovor*. V: Kodeks o ravnanju z invalidnostjo na delovnem mestu: tripartno strokovno srečanje o ravnanju z invalidnostjo na delovnem mestu. 2. izdaja. Uršič, C. (ur.), Kroflič, M. (ur.), Ljubljana, Inštitut RS za rehabilitacijo in ZDIS: str. 9.
 - *Veliki slovar tujk* (2002) 1. izdaja. Miloš Tavzes (ur.), Ljubljana, Cankarjeva založba: str. 512, 712, 858.
 - Vijavaja. V: www.vijavaja.com/ [4. 4. 2006].
 - Vovk, M. (1981) *Vključevanje funkcionalno oviranih ljudi v življenjsko okolje*. Ljubljana, Urbanistični inštitut SRS: str. 43.
 - Vovk, M. (2000) *Načrtovanje in prilagajanje grajenega okolja v korist funkcionalno oviranim ljudem : priročnik*. Ljubljana, Urbanistični inštitut RS: str. 14–16, 21, 23–27, 30, 31, 38, 40–47, 49–52, 55–57, 62, 66–71, 78–81, 87, 90–92, 144, 145.
 - Wikipedia – spletna enciklopedija. V: sl.wikipedia.org [4. 4. 2006].

- *Zakon o graditvi objektov (uradno prečiščeno besedilo)*. Uradni list RS, št. 102/2004, z dne 21. 9. 2004. V: zakonodaja.gov.si/ [2. 4. 2006].
- *Zakon o urejanju prostora*. Uradni list RS, št. 110/2002, z dne 18. 12. 2002. V: zakonodaja.gov.si/ [2. 4. 2006].
- *Zakon o varnosti cestnega prometa (uradno prečiščeno besedilo)*. Uradni list RS, št. 25/2006, z dne 9. 3. 2006. V: zakonodaja.gov.si/ [2. 4. 2006].
- ZDIS – Zveza delovnih invalidov. V: www.zveza-zdis.si/ [21. 4. 2006].
- ZPS – Zveza paraplegikov Slovenije. *Humaniziranje grajenega okolja*. V: www.zveza-paraplegikov.si/ [4. 4. 2006].

Fotografije, pri katerih ni posebej navedenega vira, sem fotografirala v občini v času med 12. in 26. aprilom 2006.